

Examen Grieks 2021
Inhoudsopgave
Euripides, Bacchae
--De mens in conflict met het goddelijke--

Dit is de inhoudsopgave voor het Grieks schoolexamen en centraal examen voor het jaar 2021.

De schoolexamens zijn rond week 47 (2020) en 11 (2021)

Het Centraal Examen is op 25 mei 2021.

Dit pensum bestaat uit **594 regels Grieks**, **696 regels in het Nederlands** verspreid over 59 teksten.

We hebben circa 20 weken effectief les. (Vakantieweken en examenweken niet meegeteld.) Dat betekent dat we minstens 30 regels vertalen per (actieve) week moeten halen. Daar hoort het leren van de woorden en het maken van de vragen ook nog bij. Één les in de week besteden we aan vragen, cultuur en geschiedenis.

Teksten zijn afgesloten Per week krijg je te horen welke van de opdrachten uit deze bundel je moet doen als huiswerk.

<u>Syllabus</u>		Bakchae	
		De mens in conflict met het goddelijke	
Hfst	blz.	Titel	Grieks Nederlands
H1	8-31	De vijfde eeuw en het Griekse toneel	-
H2	32-45	Een nieuwe cultus <i>Bakchai-1-63</i>	63
H3	46-54	Dionysus, zijn karakter en cultus	-
H4	55-83	Overgave of verzet <i>Bakchai-64-433</i>	120 249
H5	84-95	De eerste confrontatie	58 72
H6	96-109	De macht van Dionysus	55 60
H7	110-113	Aristoteles over toneel	-
H8	114-125	Pentheus komt in de macht van de god	87 49
H9	126-130	Pentheus als volgeling van Dionysus	- 111
H10	131-145	Een gruwelijk ritueel	110 30
H11	146-160	Herkenning, verdriet en straf	101 125
Regels in het Grieks			594
Regels in het Nederlands			696

H12	161-165	Samenvatting van de Bacchae	
H13	166-180	Interpretaties van de Bacchae	
H14	181-195	Teksten ter verdieping	
H15	196-205	De Bacchanalia bij de Romeinen	

H16	206-209	Taaleigen Euripides	
H17	210-217	Stilistische en narratologische middelen	
H18	218-234	Herhaling grammatica	
H19	235-245	Basiswoorden uit het pensum	
H20	244-255	Proefvertalingen	
	256-261	Syllabus CE Grieks 2020	
	262-264	Gebruikte literatuur	
	265-284	Alfabetische woordenlijst	
	285	verantwoording illustraties	

Zie volgende bladzijde voor algemene kenniseisen

Hoofdstuk 1			De vijfde eeuw en het Griekse toneel				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
1	1.1	8	De historische politieke en culturele achtergronden	5			
2	1.2	13	De tragediewedstrijd	4			
3	1.3	17	De grote drie	3			
4	1.4	20	Euripides (ca. 484-406)	3			
5	1.5	23	De stof van de tragedie	3			
6	1.6	25	Het theater	2			
7	1.7	27	De uitvoering	3			
8		30	Samenvatting en steekwoorden				1
8	7	22		23	-	-	1

Hoofdstuk 2			Een nieuwe cultus				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd ¹	reg	vrg
9	2.1	32	De mythologische stof van <i>De Bacchae</i>	2	-	-	-
10	2.2	34	De structuur van de tragedie	2	-	-	1
De Proloog							
11	2.3a	36	Dionysus maakt zich bekend <i>Bacchae 1-12</i>	-	1	12	5
12	2.3b	38	Dionysus beschrijft zijn toch vóór hij in Thebe aankwam. <i>Bacchae 13-22</i>	-	2	10	5
13	2.3c	40	Dionysus geeft de reden aan van zijn komst naar Thebe <i>Bacchae 23-38</i>	-	3	16	7
14	2.3d	42	Dionysus wil laten zien dat hij een god is <i>Bacchae 39-54</i>	-	4	16	6
15	2.3e	44	Dionysus spreekt zijn volgelingen toe <i>Bacchae 1-12</i>	-	5	9	1
8	7	14		4	5	63	25

¹ De onthoudblokken met woorden staan op bladzijde 235 tot en met 245. Deze woorden worden bekend verondersteld voor aanvang van het vertalen, c.q. de les waarin zij aan de orde zullen komen. In de tabel wordt het bewust blok genoemd. Op de toets zullen enkele woorden opgegeven worden, maar nooit de basiswoorden.

Hoofdstuk 3			Dionysus, zijn karakter en cultus				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
16	3.1	46	Dionysus, de god van de wijn en extase	5	-	-	-
17	3.2	51	Een feest ter ere van Dionysus: de anthesteriën	2	-	-	-
18	3.3	53	Dionysus en de dood	2	-	-	-
19	3.4	54	Dionysus als god van het toneel	1	-	-	-
20		54	Samenvatting en steekwoorden				1
5	4	9		9	-	-	1

Hoofdstuk 4			Overgave of verzet				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
21	4.1	55	De Parodos <i>Bacchae</i> 64-169	4		105	8
Het eerste Epeisodion							
22	4.2a	60	Tiresias komt Cadmus halen <i>Bacchae</i> 170-183	-	6	14	5
23	4.2b	62	Tiresias en Cadmus overleggen hoe ze naar de Cithaeron zullen gaan <i>Bacchae</i> 184-198	-	7	15	5
24	4.2c	64	Dionysus wil door iedereen geëerd worden	1	-	16	5
25	4.2d	66	Pentheus heeft maenaden gevangen genomen <i>Bacchae</i> 215-232	-	8	18	8
26	4.2e	68	Een eigenaardige vreemdeling <i>Bacchae</i> 233-247	-	9	15	13
27	4.2f	70	Pentheus maakt Tiresias verwijten <i>Bacchae</i> 248-265	-	9	18	7
28	4.2g	72	Tiresias zet de goddelijke aard van Dionysus uiteen <i>Bacchae</i> 266-329	3	-	65	3
29	4.2h	76	Pentheus wordt voor de eerste maal gewaarschuwd <i>Bacchae</i> 330-342	-	10	13	7
30	4.2i	78	Pentheus is woedend op Tiresias en de vreemdeling <i>Bacchae</i> 343-357	-	10	15	9
31	4.2j	80	'Pentheus is een dwaas die zijn verstand heeft verloren' <i>Bacchae</i> 358-369	-	11	12	3

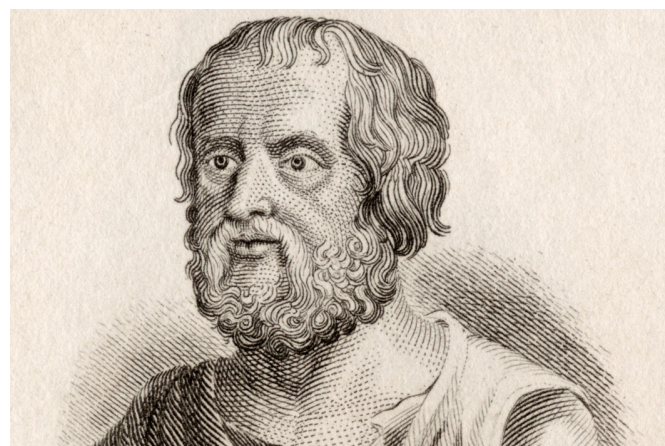
Het eerste Stasimon							
32	4.3		Koorlied <i>Bacchae</i> 370-433	3	-	63	4
12	12	28		11	6	249 120	84

Hoofdstuk 5			De eerste confrontatie				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
Het tweede Epeisodion							
33	5.1a	84	Een dienaar brengt de buit <i>Bacchae</i> 434-460	1	-	-	5
34	5.1b	86	Pentheus begint zijn gevangene te ondervragen <i>Bacchae</i> 461-476	-	12	16	7
35	5.1c	88	Dionysus maakt Pentheus nieuwsgierig <i>Bacchae</i> 477-488	-	13	12	9
36	5.1d	90	Pentheus wil Dionysus in de boeien slaan <i>Bacchae</i> 489-508	-	14	20	10
37	5.1e	92	Pentheus doet de god onrecht aan <i>Bacchae</i> 489-508	-	14	10	6
Het tweede Stasimon							
38	5.2	93	Koorzang <i>Bacchae</i> 519-575	3	-	56	6
6	6	10		4	3	72 56	43

Hoofdstuk 6			De macht van Dionysus				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
Het derde Epeisodion							
39	6.1a	96	De epifanie van de god <i>Bacchae 576-659</i>	5	-	-	9
40	6.1b	100	Een bode dient zich aan <i>Bacchae 660-676</i>	-	15	17	9
41	6.1c	102	De rust van de bacchanten <i>Bacchae 677-688</i>	-	15	12	7
42	6.1d	104	De bacchanten werden wakker <i>Bacchae 689-703</i>	-	16	16	6
43	6.1e	106	Er gebeurden wonderlijke dingen <i>Bacchae 704-713</i>	-	16	10	9
44	6.1f	108	De bacchanten raakten in de ban van de god <i>Bacchae 714-774</i>	2	-	60	3
6	6	10		4	3	55 60	43

Hoofdstuk 7			Aristoteles over toneel				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
45	7.1	110	De <i>Poëtika</i> van Aristoteles	4	-	-	-
46	7.2	113	De wet van de drie eenheden	1	-	-	1
2	2	4		4	-	-	1

Hoofdstuk 8			Pentheus komt in de macht van de god				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
Het derde Epeisodion							
47	8.1a	114	Brute taal van Pentheus <i>Bacchae 775-791</i>	-	17	17	6
48	8.1b	116	Een onmogelijke vreemdeling <i>Bacchae 792-809</i>	-	17	18	10
49	8.1c	118	Pentheus komt in de ban van de god <i>Bacchae 810-825</i>	-	18	15	7
50	8.1d	120	Pentheus wil weten wat hij moet doen <i>Bacchae 826-846</i>	-	18	22	4
51	8.1e	122	Dionysus vertelt de afloop <i>Bacchae 847-861</i>	-	19	15	8
Het derde Stasimon							
52	8.2	124	Koorlied <i>Bacchae 862-911</i>	2	-	49	3
2	2	4		2	3	87 49	38

Hoofdstuk 9			Pentheus als volgeling van Dionysus				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
Het vierde Epeisodion							
53	9.1	126	De rollen worden omgedraaid <i>Bacchae</i> 912-976	2	-	-	13(!)
Het vierde Stasimon							
54	9.2	129	Koorlied <i>Bacchae</i> 977-1023	2	-	-	4
2	2	4		4	-	- 111	17

Hoofdstuk 10			Een gruwelijk ritueel				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
Het vijfde Epeisodion							
55	10.1a	131	Een verontruste bode <i>Bacchae</i> 1024-1042	1	-	18	1
56	10.1b	132	Aankomst op de Cithaeron <i>Bacchae</i> 1043-1057	-	20	15	6
57	10.1c	134	Dionysus trekt een boom naar de grond <i>Bacchae</i> 1058-1069	-	20	12	7
58	10.1d	136	Dionysus plaatst Pentheus in de boom <i>Bacchae</i> 1070-1085	-	20	16	8
59	10.1e	138	De maenaden zien Pentheus <i>Bacchae</i> 1086-1102	-	21	17	6
60	10.1f	140	Pentheus valt uit de boom en wordt door zijn moeder aangevallen <i>Bacchae</i> 1043-1057	-	21	19	10
61	10.1g	142	Pentheus wordt gedood <i>Bacchae</i> 1122-1136	-	21	15	7
62	10.1h	144	Agauë verlaat de Cithaeron <i>Bacchae</i> 1137-1152	-	21	16	7
Het vijfde Stasimon							
63	10.2	145	Koorlied <i>Bacchae</i> 1153-1164	1	-	12	3
2	2	4		4	-	110 30	17

Hoofdstuk 11			Herkenning, verdriet en straf				
opd	par	bladz	Titel	lez	wrd	reg	vrg
De Exodos							
64	11a	146	Agaeu komt in Thebe aan <i>Bacchae</i> 1165-1199	2	-	35	-
65	11b	148	Agaeu is trots op haar buit <i>Bacchae</i> 1200-1215	-	22	16	5
66	11c	150	Cadmus ziet Agaeu <i>Bacchae</i> 1216-1232	-	22	17	8
67	11d	152	Cadmus moet ook trots zijn op haar jachtbuit <i>Bacchae</i> 1233-1250	-	22	18	9
68	11e	154	Waar is Pentheus? <i>Bacchae</i> 1251-1262	-	22	12	4
69	11f	155	Agaeu komt bij zinnen <i>Bacchae</i> 1263-1279	-	23	17	4 (!)
70	11g	156	Dionysus heeft ons te gronde gericht <i>Bacchae</i> 1280-1300	-	23	21	11
71	11h	158	Cadmus betreurt de ondergang van zijn familie <i>Bacchae</i> 1301-1329	1	-	29	-
72	11i	159	Epifanie van Dionysus <i>Bacchae</i> 1330-1351	1	-	22	-
73	11j	159	Cadmus ziet Agaeu <i>Bacchae</i> 1352-1387	1	-	35	-
74	11k	160	Cadmus ziet Agaeu <i>Bacchae</i> 1388-1392	'1'	-	4	1
11	11	15		5	2	101 125	42

	<u>Hoofdstuk 12</u>	Samenvatting van de <i>Bacchae</i>
	<u>Hoofdstuk 13</u>	Interpretaties van de <i>Bacchae</i>
	<u>Hoofdstuk 14</u>	Algemene vragen (13) bij het pensum
	<u>Hoofdstuk 15</u>	Teksten ter verdieping 1. <i>Demeter in Eleusis</i> Homerische hymne aan Demeter 91-374 2. <i>Een aanval op Euripides</i> Aristophanes Thesmophoriazusae 574-685
	<u>Hoofdstuk 16</u>	3. <i>De Bacchanalia bij de Romeinen</i> Livius Ab Urbe Condita XXXIX 13.8-18
		Taaleigen Euripides
	<u>Hoofdstuk 17</u>	Stilistische en narratologische middelen
	<u>Hoofdstuk 18</u>	Herhaling grammatica
	<u>Hoofdstuk 19</u>	Basiswoorden uit het pensum
	<u>Hoofdstuk 20</u>	Proefvertalingen

HOOFDSTUK 2 EEN NIEUWE CULTUS (*Bacchae* 1-63)

3. DE PROLOOG (1-63)

a. Dionysus maakt zich bekend (1-12)

ΔΙΟΝΥΣΟΣ

- 1 Ἴκω Διὸς παῖς τήνδε Θηβαίαν χθόνα
Διόνυσος, ὄν τίκτει ποθ' ἠ Κάδμου κόρη
Σεμέλη λοχευθεῖσ' ἀστραπηφόρῳ πυρὶ·
μορφὴν δ' ἀμείψας ἐκ θεοῦ βροτησίαν
- 5 πάρειμι Δίρκης νάμαθ' Ἴσμηνοῦ θ' ὕδωρ.
Ὅρῳ δὲ μητρὸς μνήμα τῆς κεραυνίας
τόδ' ἐγγύς οἴκων καὶ δόμων ἐρείπια
τυφόμενα Δίου πυρὸς ἔτι ζῶσαν φλόγα,
ἀθάνατον Ἴρας μητέρ' εἰς ἐμὴν ὕβριν.
- 10 Αἰνῶ δὲ Κάδμον, ἄβατον ὃς πέδον τόδε
τίθησι, θυγατρὸς σηκόν· ἀμπέλου δέ νιν
πέριξ ἐγὼ ἄκαλυφα βοτρῶδει χλόη.

b. Dionysus beschrijft zijn tocht vóór hij in Thebe aankwam (13-22)

Λιπῶν δὲ Λυδῶν τοὺς πολυχρύσους γύας
Φρυγῶν τε, Περσῶν ἡλιοβλήτους πλάκας
15 Βάκτριά τε τείχη τήν τε δύσχιμον χθόνα
Μήδων ἐπελθῶν Ἀραβίαν τ' εὐδαίμονα
Ἀσίαν τε πᾶσαν, ἧ παρ' ἄλμυρὰν ἄλα
κεῖται μιγάσιν Ἑλλησι βαρβάροις θ' ὁμοῦ
πλήρεις ἔχουσα καλλιτυργώτους πόλεις,
20 ἐς τήνδε πρώτην ἦλθον Ἑλλήνων πόλιν,
τὰκεῖ χορεύσας καὶ καταστήσας ἐμὰς
τελετάς, ἵν' εἶην ἐμφανῆς δαίμων βροτοῖς.

c. Dionysus geeft de reden aan van zijn komst naar Thebe (23-38)

Πρώτας δὲ Θήβας τάσδε γῆς Ἑλληνίδος
ἀνωλόλυξα, νεβρίδ' ἐξάψας χροὸς

- 25 θύρσον τε δούς ἐς χεῖρα, κίσσινον βέλος·
ἐπεὶ μ' ἀδελφαὶ μητρός, ἄς ἤκιστ' ἐχρῆν,
Διόνυσον οὐκ ἔφασκον ἐκφῦναι Διός,
Σεμέλην δὲ νυμφευθεῖσαν ἐκ θνητοῦ τινος
ἐς Ζῆν' ἀναφέρειν τὴν ἀμαρτίαν λέχους,
- 30 Κάδμου σοφίσμαθ', ὧν νιν οὐνεκα κτανεῖν
Ζῆν' ἐξεκαυχῶνθ', ὅτι γάμους ἐψεύσατο.
Τοιγάρ νιν αὐτὰς ἐκ δόμων ὄστρησ' ἐγὼ
μανίαις, ὄρος δ' οἰκοῦσι παράκοποι φρενῶν,
σκευὴν τ' ἔχειν ἠνάγκασ' ὀργίων ἐμῶν.
- 35 Καὶ πᾶν τὸ θῆλυ σπέρμα Καδμείων, ὅσαι
γυναῖκες ἦσαν, ἐξέμηνα δωμάτων·
ὁμοῦ δὲ Κάδμου παισὶν ἀναμειγμέναι
χλωραῖς ὑπ' ἐλάταις ἀνορόφους ἦνται πέτρας.

d. Dionysus wil laten zien dat hij een god is (39-54)

Δεῖ γὰρ πόλιν τήνδ' ἐκμαθεῖν, κεῖ μὴ θέλει,
40 ἀτέλεστον οὔσαν τῶν ἐμῶν βακχευμάτων,
Σεμέλης τε μητρὸς ἀπολογήσασθαί μ' ὕπερ
φανεῖντα θνητοῖς δαίμον' ὄν τίκτει Δί.
Κάδμος μὲν οὖν γέρας τε καὶ τυραννίδα
Πενθεῖ δίδωσι θυγατρὸς ἐκπεφυκότι,
45 ὃς θεομαχεῖ τὰ κατ' ἐμὲ καὶ σπονδῶν ἄπο
ῶθεϊ μ' ἐν εὐχαῖς τ' οὐδαμοῦ μνεῖαν ἔχει.
ἽΩν οὔνεκ' αὐτῷ θεὸς γεγῶς ἐνδείξομαι
πᾶσιν τε Θηβαίοισιν. Ἐς δ' ἄλλην χθόνα,
τὰνθένδε θέμενος εὔ, μεταστήσω πόδα,
50 δεικνὺς ἐμαυτόν· ἦν δὲ Θηβαίων πόλις
ὄργῃ σὺν ὅπλοις ἐξ ὄρους βάκχας ἄγειν
ζητῆ, ξυνάψω μαινάσι στρατηλατῶν.
ἽΩν οὔνεκ' εἶδος θνητὸν ἀλλάξας ἔχω
μορφὴν τ' ἐμὴν μετέβαλον εἰς ἀνδρὸς φύσιν.

e. Dionysus spreekt zijn volgelingen toe (55-63)

55 Ἄλλ', ὧ λιποῦσαι Τρωῶλον, ἔρυμα Λυδίας,
θίασος ἐμός, γυναῖκες, ἄς ἐκ βαρβάρων
ἐκόμισα παρῆδρους καὶ ξυνεμπόρους ἐμοί,
αἴρεσθε τὰπιχώρι' ἐν Φρυγῶν πόλει
τύπανα, Ῥέας τε μητρὸς ἐμά θ' εὐρήματα,
60 βασιλεία τ' ἀμφὶ δώματ' ἐλθοῦσαι τάδε
κτυπεῖτε Πενθέως, ὡς ὄρα Κάδμου πόλις.
Ἐγὼ δὲ βákχαις, ἐς Κιθαιρῶνος πτυχὰς
ἐλθὼν ἴν' εἰσί, συμμετασχῆσω χορῶν.

HOOFDSTUK 4 OVERGAVE OF VERZET (*Bacchae* 64-433)

2. HET EERSTE EPEISODION (170-369)

a. Tiresias komt Cadmus halen (170-183)

ΤΕΙΡΕΣΙΑΣ

170 Τίς ἐν πύλαισι... Κάδμον ἐκκάλει δόμων,
Ἀγήνορος παῖδ', ὃς πόλιν Σιδωνίαν
λιπῶν ἐπύργωσ' ἄστυ Θηβαίων τόδε.
Ἰτω τις, εἰσάγγελλε Τειρεσίας ὅτι
ζητεῖ νιν· οἶδε δ' αὐτὸς ὦν ἦκω πέρι
175 ἅ τε ξυνεθέμην πρέσβυς ὦν γεραιτέρω,
θύρσους ἀνάπτειν καὶ νεβρῶν δορὰς ἔχειν
στεφανοῦν τε κρᾶτα κισσίνοις βλαστήμασιν.

ΚΑΔΜΟΣ

Ἦ φίλταθ', ὡς σὴν γῆρυν ἠσθόμην κλυῶν
σοφὴν σοφοῦ παρ' ἀνδρός, ἐν δόμοισιν ὦν.
180 Ἦκω δ' ἔτοιμος τήνδ' ἔχων σκευὴν θεοῦ·
δεῖ γάρ νιν ὄντα παῖδα θυγατρὸς ἐξ ἐμῆς
[Διόνυσον ὃς πέφηνεν ἀνθρώποις θεὸς]
ὅσον καθ' ἡμᾶς δυνατὸν αὐξέσθαι μέγαν.

b. Tiresias en Cadmus overleggen hoe ze naar de Cithaeron zullen gaan (184-198)

- Κα. Ποῖ δεῖ χορεύειν, ποῖ καθιστάναι πόδα
185 καὶ κρᾶτα σείσαι πολιόν... Ἐξηγοῦ σύ μοι
γέρον γέροντι, Τειρεσία· σὺ γὰρ σοφός.
Ὡς οὐ κάμοιμ' ἂν οὔτε νύκτ' οὔθ' ἡμέραν
θύρσω κροτῶν γῆν· ἐπιλελήσμεθ' ἠδέως
γέροντες ὄντες.
- Τε. Ταῦτ' ἐμοὶ πάσχεις ἄρα·
190 κἀγὼ γὰρ ἠβῶ κἀπιχειρήσω χοροῖς.
- Κα. Οὐκουν ὄχοισιν εἰς ὄρος περάσομεν...
- Τε. Ἄλλ' οὐχ ὁμοίως ἂν ὁ θεὸς τιμὴν ἔχοι.
- Κα. Γέρον γέροντα παιδαγωγήσω σ' ἐγώ...
- Τε. Ὁ θεὸς ἀμοχθεὶ κείσει νῶν ἠγήσεται.
- 195 Κα. Μόνοι δὲ πόλεως Βακχίῳ χορεύσομεν...
- Τε. Μόνοι γὰρ εὖ φρονοῦμεν, οἱ δ' ἄλλοι κακῶς.
- Κα. Μακρὸν τὸ μέλλειν· ἀλλ' ἐμῆς ἔχου χερός.
- Τε. Ἴδού, ξύναπτε καὶ ξυνωρίζου χέρα.

d. Pentheus heeft maenaden gevangen genomen (215-232)

ΠΕΝΘΕΥΣ

- 215 Ἐκδημος ὦν μὲν τῆσδ' ἐτύγχανον χθονός,
κλύω δὲ νεοχμὰ τήνδ' ἀνὰ πτόλιν κακά,
γυναῖκας ἡμῖν δώματ' ἐκλελοιπέναι
πλασταῖσι βακχεΐαισιν, ἐν δὲ δασκίοις
ὄρεσι θαάζειν, τὸν νεωστὶ δαίμονα
- 220 Διόνυσον, ὅστις ἔστι, τιμώσας χοροῖς,
πλήρεις δὲ θιάσοις ἐν μέσοισιν ἰστάναι
κρατῆρας, ἄλλην δ' ἄλλοσ' εἰς ἐρημίαν
πτώσσουσαν εὐναῖς ἀρσένων ὑπηρετεῖν,
πρόφασιν μὲν ὡς δὴ μαινάδας θυοσκόους,
- 225 τὴν δ' Ἀφροδίτην πρόσθ' ἄγειν τοῦ Βακχίου.
Ἵσας μὲν οὖν εἵληφα, δεσμίους χέρας
σώζουσι πανδήμοισι πρόσπολοι στέγαις·
ὅσαι δ' ἄπεισιν, ἐξ ὄρους θηράσομαι,
[Ἴνώ τ' Ἀγαυὴν θ', ἢ μ' ἔτικτ' Ἐχίονι,
230 Ἀκταίωνός τε μητέρ', Αὐτονόην λέγω,]
καί σφας σιδηραῖς ἀρμόσας ἐν ἄρκυσιν
παύσω κακούργου τῆσδε βακχεΐας τάχα.

e. Een eigenaardige vreemdeling (233-247)

Πε. Λέγουσι δ' ὡς τις εἰσελήλυθε ξένος,
γόης ἐπῳδὸς Λυδίας ἀπὸ χθονός,
235 ξανθοῖσι βοστρύχοισιν εὖοσμος κόμην,
οἰνωπός, ὅσοις χάριτας Ἀφροδίτης ἔχων,
ὃς ἡμέρας τε κεὺφρόνας συγγίγνεται
τελετὰς προτείνων εὐίου νεάνισιν.
Εἰ δ' αὐτὸν εἴσω τῆσδε λήψομαι χθονός,
240 παύσω κτυποῦντα θύρσον ἀνασεῖοντά τε
κόμας, τράχηλον σώματος χωρὶς τεμών.
Ἐκεῖνος εἶναί φησι Διόνυσον θεόν,
ἐκεῖνος ἐν μηρῷ ποτ' ἐρράφθαι Διός·
ὃς ἐκπυροῦται λαμπάσιν κεραυνίαις
245 σὺν μητρὶ, Δίους ὅτι γάμους ἐψεύσατο.
Ταῦτ' οὐχὶ δεινὰ κἀγχόνης ἔστ' ἄξια,
ὑβρεῖς ὑβρίζειν, ὅστις ἔστιν ὁ ξένος...

f. Pentheus maakt Tiresias verwijten (248-265)

Πε. Ἀτὰρ τόδ' ἄλλο θαῦμα· τὸν τερασκόπον
ἐν ποικίλαισι νεβρίσι Τειρεσίαν ὄρω
250 πατέρα τε μητρὸς τῆς ἐμῆς, πολὺν γέλων,
νάρθηκι βακχεύοντ'· ἀναίνομαι, πάτερ,
τὸ γῆρας ὑμῶν εἰσορῶν νοῦν οὐκ ἔχον.
Οὐκ ἀποτινάξεις κισσόν... Οὐκ ἐλευθέραν
θύρσου μεθήσεις χεῖρ', ἐμῆς μητρὸς πάτερ...
255 Σὺ ταῦτ' ἔπεισας, Τειρεσία· τόνδ' αὖ θέλεις
τὸν δαίμον' ἀνθρώποισιν ἐσφέρων νέον
σκοπεῖν πτερωτὰ κάμπύρων μισθοὺς φέρειν.
Εἰ μὴ σε γῆρας πολὺν ἐξερρύετο,
καθῆσ' ἂν ἐν βάκχαισι δέσμιος μέσαις,
260 τελετὰς πονηρὰς εἰσάγων· γυναιξὶ γὰρ
ὅπου βότρυος ἐν δαιτὶ γίγνεται γάνος,
οὐχ ὑγιᾶς οὐδὲν ἔτι λέγω τῶν ὀργίων.

Χο. Τῆς δυσσεβείας. ὦ ξέν', οὐκ αἰδῆ θεοὺς
Κάδμον τε τὸν σπεύραντα γηγενῆ στάχυν,
265 Ἐχίονος δ' ὦν παῖς καταισχυνεῖς γένος...

h. Pentheus wordt voor de eerste maal gewaarschuwd (330-342)

330 Κα. ὦ παῖ, καλῶς σοι Τειρεσίας παρήνεσεν.
Οἵκει μεθ' ἡμῶν, μὴ θύραζε τῶν νόμων·
νῦν γὰρ πέτη τε καὶ φρονῶν οὐδὲν φρονεῖς.
Κεῖ μὴ γὰρ ἔστιν ὁ θεὸς οὗτος, ὡς σὺ φῆς,
παρὰ σοὶ λεγέσθω· καὶ καταψεύδου καλῶς
335 ὡς ἔστι Σεμέλης, ἵνα δοκῇ θεὸν τεκεῖν,
ἡμῖν τε τιμὴ παντὶ τῷ γένει προσῆ.
Ὅρας τὸν Ἀκταίωνος ἄθλιον μόρον,
ὄν ὠμόσιτοι σκύλακες ἄς ἐθρέψατο
διεσπάσαντο, κρείσσον' ἐν κυναγίαις
340 Ἀρτέμιδος εἶναι κομπάσαντ' ἐν ὀργάσιν.
Ὅ μὴ πάθης σύ· δευρό σου στέψω κάρα
κισσῶ· μεθ' ἡμῶν τῷ θεῷ τιμὴν δίδου.

i. Pentheus is woedend op Tiresias en de vreemdeling (343-357)

Πε. Οὐ μὴ προσοίσεις χεῖρα, βακχεύσεις δ' ἰών,
μηδ' ἐξομόρξῃ μωρίαν τὴν σὴν ἐμοί...

- 345 Τῆς σῆς <δ'> ἀνοίας τόνδε τὸν διδάσκαλον
δίκην μέτειμι. Στειχέτω τις ὡς τάχος,
ἐλθὼν δὲ θάκουσ τοῦδ' ἴν' οἰωνοσκοπεῖ
μοχλοῖς τριαίνου κἀνάτρεψον ἔμπαλιν,
ἄνω κάτω τὰ πάντα συγχέας ὁμοῦ,
350 καὶ στέμματ' ἀνέμοις καὶ θυέλλαισιν μέθες·
μάλιστα γὰρ νιν δῆξομαι δράσας τάδε.
Οἱ δ' ἀνὰ πόλιν στείχοντες ἐξιχνεύσατε
τὸν θηλύμορφον ξένον, ὃς ἐσφέρει νόσον
καινὴν γυναιξὶ καὶ λέχη λυμαίνεται.
355 Κᾶνπερ λάβητε, δέσμιον πορεύσατε
δεῦρ' αὐτόν, ὡς ἂν λευσίμου δίκης τυχῶν
θάνῃ, πικρὰν βάκχευσιν ἐν Θήβαις ἰδῶν.

j. 'Pentheus is een dwaas die zijn verstand heeft verloren' (358-369)

Τε. ὦ σχέτλι', ὡς οὐκ οἶσθα ποῦ ποτ' εἶ λόγων·
μέμηνας ἤδη, καὶ πρὶν ἐξεστῶς φρενῶν.

360 Στείχωμεν ἡμεῖς, Κάδμε, κάξαιτώμεθα
ὑπέρ τε τούτου καίπερ ὄντος ἀγρίου
ὑπέρ τε πόλεως τὸν θεὸν μηδὲν νέον
δρᾶν. Ἄλλ' ἔπου μοι κισσίνου βάκτρου μέτα,
πειρῶ δ' ἀνορθοῦν σῶμ' ἐμόν, κάγῳ τὸ σόν.

365 Γέροντε δ' αἰσχρὸν δύο πεσεῖν· ἴτω δ' ὅμως·
τῷ Βακχίῳ γὰρ τῷ Διὸς δουλευτέον.
Πενθεὺς δ' ὅπως μὴ πένθος εἰσοίσει δόμοις
τοῖς σοῖσι, Κάδμε· μαντικῇ μὲν οὐ λέγω,
τοῖς πράγμασιν δέ· μῶρα γὰρ μῶρος λέγει.

HOOFDSTUK 5 DE EERSTE CONFRONTATIE (*Bacchae* 434-575)

1. HET TWEEDE EPEISODION (434-518)

b. Pentheus begint zijn gevangene te ondervragen (461-476)

- 461 Δι. Οὐκ ὄκνος οὐδεὶς, ῥάδιον δ' εἰπεῖν τόδε.
Τὸν ἀνθεμώδη Τμῶλον οἷσθ' ἀποκλύων.
- Πε. Οἶδ', ὅς τὸ Σάρδεων ἄστρ' περιβάλλει κύκλῳ.
- Δι. Ἐντεῦθεν εἰμι, Λυδία δέ μοι πατρίς.
- 465 Πε. Πόθεν δὲ τελετὰς τάσδ' ἄγεις ἐς Ἑλλάδα...
- Δι. Διόνυσος αὐτὸς μ' εἰσέβησ', ὁ τοῦ Διός.
- Πε. Ζεὺς δ' ἔστ' ἐκεῖ τις, ὅς νέους τίκτει θεούς...
- Δι. Οὐκ, ἀλλ' ὁ Σεμέλην ἐνθάδε ζεύξας γάμοις.
- Πε. Πότερα δὲ νύκτωρ σ' ἢ κατ' ὄμμ' ἠνάγκασεν...
- 470 Δι. Ὅρων ὄρωντα, καὶ δίδωσιν ὄργια.
- Πε. Τὰ δ' ὄργι' ἐστὶ τίν' ἰδέαν ἔχοντά σοι...
- Δι. Ἄρρητ' ἀβακχεύτοισιν εἰδέναί βροτῶν.
- Πε. Ἐχει δ' ὄνησιν τοῖσι θύουσιν τίνα...
- Δι. Οὐ θέμις ἀκοῦσαί σ', ἔστι δ' ἄξι' εἰδέναί.
- 475 Πε. Εὖ τοῦτ' ἐκιβδήλευσας, ἴν' ἀκοῦσαι θέλω.
- Δι. Ἀσέβειαν ἀσκοῦντ' ὄργι' ἐχθαίρει θεοῦ.

c. Dionysus maakt Pentheus nieuwsgierig (477-488)

- Πε. Ὁ θεός, ὄρα̃ν γὰρ φῆς σαφῶς, ποιός τις ἦν...
- Δι. Ὅποιος ἤθελ'· οὐκ ἐγὼ ἄτασσον τόδε.
- Πε. Τοῦτ' αὖ παρωχέτευσας, εὖ γ' οὐδὲν λέγων.
- 480 Δι. Δόξει τις ἀμαθεῖ σοφὰ λέγων οὐκ εὖ φρονεῖν.
- Πε. Ἦλθες δὲ πρῶτα δεῦρ' ἄγων τὸν δαίμονα...
- Δι. Πᾶς ἀναχορεύει βαρβάρων τάδ' ὄργια.
- Πε. Φρονοῦσι γὰρ κάκιον Ἑλλήνων πολὺ.
- Δι. Τάδ' εὖ γε μᾶλλον· οἱ νόμοι δὲ διάφοροι.
- 485 Πε. Τὰ δ' ἱερὰ νύκτωρ ἢ μεθ' ἡμέραν τελεῖς...
- Δι. Νύκτωρ τὰ πολλὰ· σεμνότητ' ἔχει σκότος.
- Πε. Τοῦτ' ἐς γυναῖκας δόλιόν ἐστι καὶ σαθρόν.
- Δι. Κὰν ἡμέρα τό γ' αἰσχρὸν ἐξεύροι τις ἄν.

d. Pentheus wil Dionysus in de boeien slaan (489-508)

- Πε. Δίκην σε δοῦναι δεῖ σοφισμάτων κακῶν.
- 490 Δι. Σὲ δ' ἀμαθίας γε κάσεβοῦντ' ἐς τὸν θεόν.
- Πε. Ὡς θρασύς ὁ βᾶκχος κούκ ἀγύμναστος λόγων.
- Δι. Εἴφ' ὅτι παθεῖν δεῖ· τί με τὸ δεινὸν ἐργάση...
- Πε. Πρῶτον μὲν ἄβρον βόστρυχον τεμῶ σέθεν.
- Δι. Ἰερὸς ὁ πλόκαμος· τῷ θεῷ δ' αὐτὸν τρέφω.
- 495 Πε. Ἐπειτα θύρσον τόνδε παράδος ἐκ χεροῖν.
- Δι. Αὐτός μ' ἀφαιροῦ· τόνδε Διονύσω φορῶ.
- Πε. Εἰρκταῖσί τ' ἔνδον σῶμα σὸν φυλάξομεν.
- Δι. Λύσει μ' ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θέλω.
- Πε. Ὅταν γε καλέσης αὐτὸν ἐν βᾶκχαις σταθείς.
- 500 Δι. Καὶ νῦν ἅ πάσχω πλησίον παρῶν ὄρα.
- Πε. Καὶ ποῦ ἔστιν... Οὐ γὰρ φανερός ὄμμασίν γ' ἐμοῖς.
- Δι. Παρ' ἐμοί· σὺ δ' ἀσεβῆς αὐτὸς ὦν οὐκ εἰσορᾷς.
- Πε. Λάζυσθε· καταφρονεῖ με καὶ Θήβας ὅδε.
- Δι. Αὐδῶ με μὴ δεῖν, σωφρονῶν οὐ σώφροσιν.
- 505 Πε. Ἐγὼ δὲ δεῖν γε, κυριώτερος σέθεν.
- Δι. Οὐκ οἶσθ' † ὅτι ζῆς † οὐδ' ὁ δρᾶς, οὐδ' ὅστις εἶ.
- Πε. Πενθεύς, Ἀγαυῆς παῖς, πατρὸς δ' Ἐχίονος.
- Δι. Ἐνδυστυχήσαι τοῦνομ' ἐπιτήδειος εἶ.

e. Pentheus doet de god onrecht aan (509-518)

- Πε. Χώρει καθείρξατ' αὐτὸν ἵππικαῖς πέλας
510 φάτναισιν, ὡς ἂν σκότιον εἰσορᾷ κνέφας.
Ἐκεῖ χόρευε· τάσδε δ' ἄς ἄγων πάρει
κακῶν συνεργούς ἢ διεμπολήσομεν
ἢ χεῖρα δούπου τοῦδε καὶ βύρσης κτύπου
παύσας, ἐφ' ἰστοῖς δμωίδας κεκτήσομαι.
- 515 Δι. Στείχοιμ' ἂν ὅτι γὰρ μὴ χρεῶν, οὔτοι χρεῶν
παθεῖν. Ἀτάρ τοι τῶνδ' ἄποιν' ὑβρισμάτων
μέτεισι Διόνυσός σ', ὄν οὐκ εἶναι λέγεις·
ἡμᾶς γὰρ ἀδικῶν κεῖνον ἐς δεσμοὺς ἄγεις.

HOOFDSTUK 6 DE MACHT VAN DIONYSUS (*Bacchae*

576-774)

1. HET DERDE EPEISODION (576-861)

b. Een bode dient zich aan (660-676)

ΑΓΓΕΛΟΣ

660 Πενθεῦ κρατύνων τῆσδε Θηβαίας χθονός,
ἤκω Κιθαιρῶν' ἐκλιπών, ἴν' οὐποτε
λευκῆς χιόνος ἀνεΐσαν εὐαγεῖς βολαί.

Πε. Ἦκεις δὲ ποίαν προστιθεῖς σπουδὴν λόγου...

Αγ. Βάκχας ποτνιαδάς εισιδών, αἶ τῆσδε γῆς
665 οἴστροισι λευκὸν κῶλον ἐξηκόντισαν,
ἤκω φράσαι σοι καὶ πόλει χρήζων, ἄναξ,
ὡς δεινὰ δρῶσι θαυμάτων τε κρείσσονα.
Θέλω δ' ἀκοῦσαι, πότερά σοι παρρησία
φράσω τὰ κεῖθεν ἢ λόγον στειλώμεθα·
670 τὸ γὰρ τάχος σου τῶν φρενῶν δέδοικ', ἄναξ,
καὶ τοῦξύθυμον καὶ τὸ βασιλικὸν λίαν.

Πε. Λέγ', ὡς ἀθῶος ἐξ ἐμοῦ πάντως ἔση·
[τοῖς γὰρ δικαίοις οὐχὶ θυμοῦσθαι χρεών.]

Ἦσφ δ' ἂν εἵπης δεινότερα βακχῶν πέρι,
675 τοσῶδε μᾶλλον τὸν ὑποθέντα τὰς τέχνας
γυναιξὶ τόνδε τῆ δίκη προσθήσομεν.

c. De rust van de bacchanten (677-688)

Αγ. Ἀγελαῖα μὲν βοσκήματ' ἄρτι πρὸς λέπας
μόσχων ὑπεξήκριζον, ἠνίχ' ἥλιος
ἀκτῖνας ἐξίησι θερμαίνων χθόνα.

680 Ὅρῳ δὲ θιάσους τρεῖς γυναικείων χορῶν,
ᾧν ἦρχ' ἑνὸς μὲν Αὐτονόη, τοῦ δευτέρου
μήτηρ Ἀγαυή σή, τρίτου δ' Ἴνῶ χοροῦ.
Ἡῦδον δὲ πᾶσαι σώμασιν παρειμέναι,
αἰ μὲν πρὸς ἐλάτης νῶτ' ἐρείσασαι φόβην,
685 αἰ δ' ἐν δρυὸς φύλλοισι πρὸς πέδῳ κάρα
εἰκῆ βαλοῦσαι σωφρόνως, οὐχ ὡς σὺ φῆς
ᾠνωμένας κρατῆρι καὶ λωτοῦ ψόφῳ
θηρᾶν καθ' ὕλην Κύπριν ἠρημωμένας.

d. De bacchanten werden wakker (689-703)

Ἡ σὴ δὲ μήτηρ ὠλόλυξεν ἐν μέσαις
690 σταθεῖσα βάκχαις, ἐξ ὕπνου κινεῖν δέμας,
μυκῆμαθ' ὡς ἤκουσε κεροφόρων βοῶν.
Αἰ δ' ἀποβαλοῦσαι θαλερὸν ὀμμάτων ὕπνον
ἀνῆξαν ὀρθαί, θαῦμ' ἰδεῖν εὐκοσμίας,
νέαι παλαιαὶ παρθένοι τ' ἔτ' ἄζυγες.
695 Καὶ πρῶτα μὲν καθεῖσαν εἰς ὦμους κόμας
νεβρίδας τ' ἀνεστείλανθ' ὅσαισιν ἀμμάτων
σύνδεσμ' ἐλέλυτο, καὶ καταστίκτους δορὰς
ὄφεσι κατεζώσαντο λιχμῶσιν γένυν.
Αἰ δ' ἀγκάλαισι δορκάδ' ἢ σκύμνους λύκων
700 ἀγρίους ἔχουσαι λευκὸν ἐδίδοσαν γάλα,
ὅσαις νεοτόκοις μαστὸς ἦν σπαργῶν ἔτι
βρέφη λιπούσαις· ἐπὶ δ' ἔθεντο κισσίνους
στεφάνους δρυὸς τε μίλακός τ' ἀνθροφόρου.

e. Er gebeurden wonderlijke dingen (704-713)

705 Θύρσον δέ τις λαβοῦσ' ἔπαισεν ἐς πέτραν,
ὄθεν δροσώδης ὕδατος ἐκπηδᾷ νοτίς·
ἄλλη δὲ νάρθηκ' ἐς πέδον καθῆκε γῆς,
καὶ τῆδε κρήνην ἐξανῆκ' οἴνου θεός·
ὄσαις δὲ λευκοῦ πώματος πόθος παρῆν,
ἄκροισι δακτύλοισι διαμῶσαι χθόνα
710 γάλακτος ἔσμούςς εἶχον· ἐκ δὲ κισσίνων
θύρσων γλυκεῖαι μέλιτος ἔσταζον ῥοαί.
᾿Ωστ', εἰ παρῆσθα, τὸν θεὸν τὸν νῦν ψέγεις
εὐχαῖσιν ἂν μετῆλθες εἰσιδὼν τάδε.

HOOFDSTUK 8 PENTHEUS KOMT IN DE MACHT VAN DE GOD (*Bacchae* 775-911)

1. HET DERDE EPEISODION 2 (775-861)

a. Brute taal van Pentheus (775-791)

- 775 Χο. Ταρβῶ μὲν εἰπεῖν τοὺς λόγους ἑλευθέρους
πρὸς τὸν τύραννον, ἀλλ' ὅμως εἰρήσεται·
Διόνυσος ἦσσαν οὐδενὸς θεῶν ἔφω.
- Πε. Ἦδη τόδ' ἐγγὺς ὥστε πῦρ ὑφάπτεται
ὑβρισμα βακχῶν, ψόγος ἐς Ἑλληνας μέγας.
- 780 Ἀλλ' οὐκ ὀκνεῖν δεῖ· στεῖχ' ἐπ' Ἡλέκτρας ἰῶν
πύλας· κέλευε πάντας ἀσπιδηφόρους
ἵππων τ' ἀπαντᾶν ταχυπόδων ἐπεμβάτας
πέλτας θ' ὅσοι πάλλουσι καὶ τόξων χερσὶ
ψάλλουσι νευράς, ὡς ἐπιστρατεύσομεν
- 785 βákχαισιν· οὐ γὰρ ἀλλ' ὑπερβάλλει τάδε,
εἰ πρὸς γυναικῶν πεισόμεσθ' ἃ πάσχομεν.
- Δι. Πείθη μὲν οὐδέν, τῶν ἐμῶν λόγων κλύων,
Πενθεῦ· κακῶς δὲ πρὸς σέθεν πάσχων ὅμως
οὐ φημι χρῆναί σ' ὄπλ' ἐπαίρεσθαι θεῶ,
790 ἀλλ' ἠσυχάζειν· Βρόμιος οὐκ ἀνέξεται
κινουῖντα βákχας <σ'> εὐίων ὀρῶν ἄπο.

b. Een onmogelijke vreemdeling (792-809)

- Πε. Οὐ μὴ φρενώσεις μ', ἀλλὰ δέσμιος φυγῶν
σώσῃ τόδ'... Ἦ σοι πάλιν ἀναστρέψω δίκην.
- 795 Δι. Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον ἢ θυμούμενος
πρὸς κέντρα λακτίζοιμι θνητὸς ὦν θεῶ.
- Πε. Θύσω, φόνον γε θῆλυν, ὥσπερ ἄξιαί,
πολὺν ταράξας ἐν Κιθαιρῶνος πτυχαῖς.
- Δι. Φεύξεσθε πάντες· καὶ τόδ' αἰσχρὸν ἀσπίδας
θύρσοισι βάκχας ἐκτρέπειν χαλκηλάτους.
- 800 Πε. Ἀπόρῳ γε τῷδε συμπεπλέγμεθα ξένῳ,
ὅς οὔτε πάσχων οὔτε δρῶν σιγήσεται.
- Δι. ὦ τᾶν, ἔτ' ἔστιν εὖ καταστῆσαι τάδε.
- Πε. Τί δρῶντα... Δουλεύοντα δουλείαις ἐμαῖς...
- Δι. Ἐγὼ γυναικάς δευρ' ὄπλων ἄξω δίχα.
- 805 Πε. Οἴμοι· τόδ' ἤδη δόλιον ἐς ἐμὲ μηχανᾶ.
- Δι. Ποῖόν τι, σῶσαί σ' εἰ θέλω τέχναις ἐμαῖς...
- Πε. Εὐνέθεσθε κοινῇ τὰδ', ἵνα βακχεύητ' ἀεὶ.
- Δι. Καὶ μὴν ξυνεθέμην τοῦτό γ', ἴσθι, τῷ θεῶ.
- Πε. Ἐκφέρετέ μοι δευρ' ὄπλα, σὺ δὲ παῦσαι λέγων.

c. Pentheus komt in de ban van de god (810-825)

- 810 Δι. Ἄ·
βούλη σφ' ἐν ὄρεσι συγκαθημένας ἰδεῖν...
- Πε. Μάλιστα, μυρίον γε δούς χρυσοῦ σταθμόν.
- Δι. Τί δ' εἰς ἔρωτα τοῦδε πέπτωκας μέγαν...
- Πε. Λυπρῶς νιν εἰσίδοιμ' ἂν ἐξωνωμένας.
- 815 Δι. Ὅμως δ' ἴδοις ἂν ἠδέως ἅ σοι πικρά...
- Πε. Σάφ' ἴσθι, σιγῇ γ' ὑπ' ἐλάταις καθήμενος.
- Δι. Ἄλλ' ἐξιχνεύσουσίν σε, κὰν ἔλθης λάθρα.
- Πε. Ἄλλ' ἐμφανῶς· καλῶς γὰρ ἐξεῖπας τάδε.
- Δι. Ἄγωμεν οὖν σε κἀπιχειρήσεις ὁδῶ...
- 820 Πε. Ἄγ' ὡς τάχιστα· τοῦ χρόνου δέ σοι φθονῶ.
- Δι. Στεῖλαι νυν ἀμφὶ χρωτὶ βυσσίνους πέπλους.
- Πε. Τί δὴ τόδ'... Ἐς γυναῖκας ἐξ ἀνδρὸς τελῶ...
- Δι. Μὴ σε κτάνωσιν, ἦν ἀνὴρ ὀφθῆς ἐκεῖ.
- Πε. Εὖ γ' εἶπας αὖ τόδ'· ὡς τις εἶ πάλαι σοφός.
- 825 Δι. Διόνυσος ἡμᾶς ἐξεμούσωσεν τάδε.

d. Pentheus wil weten wat hij moet doen (826-846)

- Πε. Πῶς οὖν γένοιτ' ἂν ἅ σύ με νουθετεῖς καλῶς...
- Δι. Ἐγὼ στελῶ σε δωμάτων ἔσω μολῶν.
- Πε. Τίνα στολήν... Ἦ θῆλυν... Ἀλλ' αἰδῶς μ' ἔχει.
- Δι. Οὐκέτι θεατῆς μαινάδων πρόθυμος εἶ...
- 830 Πε. Στολήν δὲ τίνα φῆς ἀμφὶ χρῶτ' ἐμὸν βαλεῖν...
- Δι. Κόμην μὲν ἐπὶ σῶ κρατὶ ταναὸν ἐκτενῶ.
- Πε. Τὸ δεύτερον δὲ σχῆμα τοῦ κόσμου τί μοι...
- Δι. Πέπλοι ποδήρεις· ἐπὶ κάρῃ δ' ἔσται μίτρα.
- Πε. Ἦ καὶ τι πρὸς τοῖσδ' ἄλλο προσθήσεις ἐμοί...
- 835 Δι. Θύρσον γε χειρὶ καὶ νεβροῦ στικτὸν δέρος.
- Πε. Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδύσαι στολήν.
- Δι. Ἀλλ' αἶμα θήσεις συμβαλῶν βάρκχαις μάχην.
- Πε. Ὅρθῶς· μολεῖν χρῆ πρῶτον ἐς κατασκοπήν.
- Δι. Σοφώτερον γοῦν ἢ κακοῖς θηρᾶν κακά.
- 840 Πε. Καὶ πῶς δι' ἄστεως εἶμι Καδμεῖους λαθῶν...
- Δι. Ὅδους ἐρήμους ἴμεν· ἐγὼ δ' ἠγήσομαι.
- Πε. Πᾶν κρεῖσσον ὥστε μὴ ἴγγελᾶν βάρκχας ἐμοί.
- Δι. Ἐλθόντ' ἐς οἴκους <— ὕ — x — ὕ —.
- 843b Πε. x — ὕ — x> ἂν δοκῆ βουλευέσομαι.
- Δι. Ἐξεστι πάντῃ τό γ' ἐμὸν εὐτρεπὲς πάρα.
- 845 Πε. Στείχομ' ἂν· ἢ γὰρ ὄπλ' ἔχων πορεύσομαι
ἢ τοῖσι σοῖσι πείσομαι βουλεύμασιν.

e. Dionysus vertelt de afloop (847-861)

848 Δι. Γυναῖκες, ἀνὴρ ἐς βόλον καθίσταται,
847 ἤξει δὲ βάκχας, οὗ θανῶν δώσει δίκην.
Διόνυσε, νῦν σὸν ἔργον· οὐ γὰρ εἶ πρόσω·
850 τεισώμεθ' αὐτόν. Πρῶτα δ' ἔκστησον φρενῶν,
ἐνεῖς ἐλαφρὰν λύσσαν· ὡς φρονῶν μὲν εὖ
οὐ μὴ θελήσῃ θῆλυν ἐνδύναι στολήν,
ἔξω δ' ἐλαύνων τοῦ φρονεῖν ἐνδύσεται.
Χρηζῶ δέ νιν γέλωτα Θηβαίοις ὀφλεῖν
855 γυναικόμορφον ἀγόμενον δι' ἄστεως
ἐκ τῶν ἀπειλῶν τῶν πρίν, αἷσι δεινὸς ἦν.
Ἄλλ' εἶμι κόσμον ὄνπερ εἰς Ἄιδου λαβῶν
ἄπεισι μητρὸς ἐκ χερσῶν κατασφαγεῖς,
Πενθεῖ προσάψων· γινώσεται δὲ τὸν Διὸς
860 Διόνυσον, ὡς πέφυκεν ἐν μέρει θεός
δεινότατος, ἀνθρώποισι δ' ἡπιώτατος.

HOOFDSTUK 10 EEN GRUWELIJK RITUEEL

1. HET VIJFDE EPEISODION (1024-1152)

b. Aankomst op de Cithaeron (1043-1057)

Αγ. Ἐπεὶ θεράπνας τῆσδε Θηβαίας χθονὸς
λιπόντες ἐξέβημεν Ἀσωποῦ ῥοάς,
1045 λέπας Κιθαιρώνειον εἰσεβάλλομεν
Πενθεύς τε κἀγώ (δεσπότη γὰρ εἰπόμην)
ξένος θ' ὃς ἡμῖν πομπὸς ἦν θεωρίας.
Πρῶτον μὲν οὖν ποιηρὸν ἴζομεν νάπος,
τά τ' ἐκ ποδῶν σιγηλὰ καὶ γλώσσης ἄπο
1050 σφάζοντες, ὡς ὀρώμεν οὐχ ὀρώμενοι.
Ἦν δ' ἄγκος ἀμφίκρημον, ὕδασι διάβροχον,
πεύκαισι συσκιάζον, ἔνθα μαινάδες
καθῆντ' ἔχουσαι χεῖρας ἐν τερπνοῖς πόνοις.
Αἶ μὲν γὰρ αὐτῶν θύρσον ἐκλελοιπότα
1055 κισσῶ κομήτην αὖθις ἐξανέστεφον,
αἶ δ', ἐκλιποῦσαι ποικίλ' ὡς πῶλοι ζυγά,
βακχεῖον ἀντέκλαζον ἀλλήλαις μέλος.

c. Dionysus trekt een boom naar de grond (1058-1069)

Πενθεὺς δ' ὁ τλήμων θῆλυν οὐχ ὀρῶν ὄχλον
ἔλεξε τοιάδ'· ὦ ξέν', οὐ μὲν ἕσταμεν,
1060 οὐκ ἐξικνοῦμαι μανιάδων ὄσσοις νόσων·
ὄχθων δ' ἔπ', ἀμβὰς ἐς ἐλάτην ὑψαύχενα,
ἴδοιμ' ἂν ὀρθῶς μαινάδων αἰσχροουργίαν.
Τοῦντεῦθεν ἤδη τοῦ ξένου θαυμάσθ' ὀρῶ·
λαβὼν γὰρ ἐλάτης οὐράνιον ἄκρον κλάδον
1065 κατῆγεν, ἦγεν, ἦγεν ἐς μέλαν πέδον·
κυκλοῦτο δ' ὥστε τόξον ἢ κυρτὸς τροχὸς
τόρνω γραφόμενος περιφορὰν ἐλικοδρόμον·
ὥς κλῶν' ὄρειον ὁ ξένος χεροῖν ἄγων
ἔκαμπτεν ἐς γῆν, ἔργματ' οὐχὶ θνητὰ δρῶν.

d. Dionysus plaatst Pentheus in de boom (1070-1085)

- 1070 Πενθέα δ' ἰδρύσας ἐλατίνων ὄζων ἔπι,
ὀρθὸν μεθίει διὰ χερῶν βλάστημ' ἄνω
ἀτρέμα, φυλάσσω μὴ ἀναχαιτίσειέ νιν,
ὀρθὴ δ' ἐς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστηρίζετο,
ἔχουσα νώτοις δεσπότην ἐφήμενον.
- 1075 Ὦφθη δὲ μᾶλλον ἢ κατεῖδε μαινάδας·
ὅσον γὰρ οὐπω δῆλος ἦν θάσσω ἄνω,
καὶ τὸν ξένον μὲν οὐκέτ' εἰσορᾶν παρῆν,
ἐκ δ' αἰθέρος φωνή τις, ὡς μὲν εἰκάσαι
Διόνυσος, ἀνεβόησεν· ὦ νεάνιδες,
1080 ἄγω τὸν ὑμᾶς κἀμὲ τὰμά τ' ὄργια
γέλων τιθέμενον· ἀλλὰ τιμωρεῖσθέ νιν.
Καὶ ταῦθ' ἄμ' ἠγόρευε καὶ πρὸς οὐρανὸν
καὶ γαῖαν ἐστήριζε φῶς σεμνοῦ πυρός.
Σίγησε δ' αἰθήρ, σίγα δ' ὕλιμος νάπη
1085 φύλλ' εἶχε, θηρῶν δ' οὐκ ἂν ἤκουσας βοήν.

e. De maenaden zien Pentheus (1086-1102)

Αἰ δ' ὠσὶν ἠχὴν οὐ σαφῶς δεδεγμέναι
ἔστησαν ὀρθαὶ καὶ διήνεγκαν κόρας.

1090 Ὁ δ' αὖθις ἐπεκέλευσεν· ὡς δ' ἐγνώρισαν
σαφῆ κελευσμὸν Βακχίου Κάδμου κόραι,
ἦξαν πελείας ὠκύτητ' οὐχ ἦσσονες

[ποδῶν ἔχουσαι συντόνοις δρομήμασι
μήτηρ Ἀγαυὴ σύγγοι θ' ὀμόσποροι]
πᾶσαι τε βάκχαι, διὰ δὲ χειμάρρου νάπης
ἀγμῶν τ' ἐπήδων θεοῦ πνοαῖσιν ἐμμανεῖς.

1095 Ὡς δ' εἶδον ἐλάτη δεσπότην ἐφήμενον,
πρῶτον μὲν αὐτοῦ χειρμάδας κραταιβόλους
ἔρριπτον, ἀντίπυργον ἐπιβᾶσαι πέτραν,
ὄζοισί τ' ἐλατίνοισιν ἠκοντίζετο,
ἄλλαι δὲ θύρσους ἴεσαν δι' αἰθέρος

1100 Πενθέως, στόχον δύστηνον, ἀλλ' οὐκ ἦνυτον.
Κρεῖσσον γὰρ ὕψος τῆς προθυμίας ἔχων
καθῆσθ' ὁ τλήμων, ἀπορία λελημμένος.

f. Pentheus valt uit de boom en wordt door zijn moeder aangevallen (1103-1121)

Τέλος δὲ δρυῖνοις συντριαινοῦσαι κλάδοις
ρίζας ἀνεσπάρασσον ἀσιδήροις μοχλοῖς.

- 1105 Ἐπεὶ δὲ μόχθων τέρματ' οὐκ ἐξήνυτον,
ἔλεξ' Ἀγαυή· Φέρε, περιστᾶσαι κύκλω
πτόρθου λάβεσθε, μαινάδες, τὸν ἀμβάτην
θῆρ' ὡς ἔλωμεν, μηδ' ἀπαγγείλη θεοῦ
χοροὺς κρυφαίους. Αἶ δὲ μυρίαν χέρα
- 1110 προσέθεσαν ἐλάτη κάξανέσπασαν χθονός.
Ὑψοῦ δὲ θάσσων ὑψόθεν χαμαιριφῆς
πίπτει πρὸς οὔδας μυρίοις οἰμώγμασιν
Πενθεύς· κακοῦ γὰρ ἐγγύς ὦν ἐμάνθανεν.
Πρώτη δὲ μήτηρ ἤρξεν ἱερέα φόνου
- 1115 καὶ προσπίτνει νιν· ὁ δὲ μίτραν κόμης ἄπο
ἔρριψεν, ὡς νιν γνωρίσασα μὴ κτάνοι
τλήμων Ἀγαυή, καὶ λέγει, παρηίδος
ψαύων· Ἐγὼ τοι, μήτηρ, εἰμί, παῖς σέθεν
Πενθεύς, ὃν ἔτεκες ἐν δόμοις Ἐχίονος·
- 1120 οἴκτιρε δ' ὦ μῆτέρ με, μηδὲ ταῖς ἐμαῖς
ἀμαρτίαισι παῖδα σὸν κατακτάνης.

g. Pentheus wordt gedood (1122-1136)

Ἦ δ' ἀφρόν ἐξειῖσα καὶ διαστρόφους
κόρας ἐλίσσουσ', οὐ φρονοῦσ' ἄ χροὴ φρονεῖν,
ἐκ Βακχίου κατείχετ', οὐδ' ἔπειθέ νιν.

1125 Λαβοῦσα δ' ὠλέναισ' ἀριστερὰν χέρα,
πλευροῖσιν ἀντιβᾶσα τοῦ δυσδαίμονος
ἀπεσπάραξεν ὦμον, οὐχ ὑπὸ σθένους,
ἀλλ' ὁ θεὸς εὐμάρειαν ἐπεδίδου χεροῖν.

Ἴνῳ δὲ τὰπὶ θάτερόν ἐξηργάζετο,
1130 ῥηγνῦσα σάρκα, Αὐτονόη τ' ὄχλος τε πᾶς
ἐπεῖχε βακχῶν· ἦν δὲ πᾶσ' ὁμοῦ βοή,
ὁ μὲν στενάζων ὅσον ἐτύγχαν' ἐμπνέων,
αἱ δ' ὠλόλυζον. Ἐφερε δ' ἡ μὲν ὠλένην,
ἡ δ' ἶχνος αὐταῖς ἀρβύλαις, γυμνοῦντο δὲ

1135 πλευραὶ σπαραγμοῖς, πᾶσα δ' ἡματωμένη
χεῖρας διεσφαιρίζε σάρκα Πενθέως.

h. Agaue verlaat de Cithaeron (1137-1152)

Κεῖται δὲ χωρὶς σῶμα, τὸ μὲν ὑπὸ στύφλοις
πέτραις, τὸ δ' ὕλης ἐν βαθυξύλω φόβῃ,
οὐ ῥάδιον ζήτημα· κρᾶτα δ' ἄθλιον,
1140 ὅπερ λαβοῦσα τυγχάνει μήτηρ χερσῶν,
πήξασ' ἐπ' ἄκρον θύρσον ὡς ὄρεστέρου
φέρει λέοντος διὰ Κιθαιρῶνος μέσου,
λιποῦσ' ἀδελφὰς ἐν χοροῖσι μαινάδων.
Χωρεῖ δὲ θήρα δυσπότημῳ γαυρουμένη
1145 τειχέων ἔσω τῶνδ', ἀνακαλοῦσα Βάκχιον
τὸν ξυγκύναγον, τὸν ξυνεργάτην ἄγρας,
τὸν καλλίνικον, ᾧ δάκρυα νικηφορεῖ.
Ἐγὼ μὲν οὖν <τῆδ'> ἐκποδῶν τῇ ξυμφορᾷ
ἄπειμ', Ἀγαυὴν πρὶν μολεῖν πρὸς δώματα.
1150 Τὸ σωφρονεῖν δὲ καὶ σέβειν τὰ τῶν θεῶν
κάλλιστον· οἶμαι δ' αὐτὸ καὶ σοφώτατον
θνητοῖσιν εἶναι κτῆμα τοῖσι χρωμένοις.

HOOFDSTUK 11 HERKENNING, VERDRIET EN STRAF

DE EXODOS (1165-1392)

b. Agaue is trots op haar buit (1200-1215)

- 1200 Χο. Δειξόν νυν, ὦ τάλαινα, σὴν νικηφόρον
ἀστοῖσιν ἄγραν, ἣν φέρουσ' ἐλήλυθας.
- Αγ. ὦ καλλίπυργον ἄστυ Θηβαίας χθονὸς
ναίοντες, ἔλθεθ' ὡς ἴδητε τήνδ' ἄγραν,
Κάδμου θυγατέρες θηρὸς ἦν ἠγρεύσαμεν,
1205 οὐκ ἀγκυλωτοῖς Θεσσαλῶν στοχάσμασιν,
οὐ δικτύοισιν, ἀλλὰ λευκοπήχεσιν
χειρῶν ἀκμαῖσι. Κᾶτ' ἀκοντίζειν χρεῶν
καὶ λογχοποιῶν ὄργανα κτᾶσθαι μάτην...
Ἥμεῖς δέ γ' αὐτῇ χειρὶ τόνδε θ' εἴλομεν,
1210 χωρὶς τε θηρὸς ἄρθρα διεφορήσαμεν.
Ποῦ μοι πατήρ ὁ πρέσβυς... Ἐλθέτω πέλας.
Πενθεύς τ' ἐμὸς παῖς ποῦ 'στιν... Αἰρέσθω λαβῶν
πηκτῶν πρὸς οἴκους κλιμάκων προσαμβάσεις,
ὡς πασσαλεύση κρᾶτα τριγλύφοις τόδε
1215 λέοντος ὃν πάρειμι θηράσασ' ἐγώ.

c. Cadmus ziet Agaue (1216-1232)

Κα. Ἐπεσθέ μοι φέροντες ἄθλιον βάρος
Πενθέως, ἔπεσθε, πρόσπολοι, δόμων πάρος,
οὐ σῶμα μοχθῶν μυρίοις ζητήμασιν
φέρω τόδ', εὐρῶν ἐν Κιθαιρῶνος πτυχαῖς
1220 διασπαρακτὸν κούδεν ἐν ταυτῷ πέδου
[λαβῶν, ἐν ὕλῃ κείμενον δυσευρέτῳ].
Ἦκουσα γάρ του θυγατέρων τολμήματα,
ἤδη κατ' ἄστῳ τειχέων ἔσω βεβῶς
σὺν τῷ γέροντι Τειρεσία βακχῶν πάρα·
1225 πάλιν δὲ κάμψας εἰς ὄρος κομίζομαι
τὸν κατθανόντα παῖδα μαινάδων ὕπο.
Καὶ τὴν μὲν Ἀκταίων' Ἀρισταίῳ ποτὲ
τεκοῦσαν εἶδον Αὐτονόην Ἰνώ θ' ἅμα
ἔτ' ἀμφὶ δρυμοὺς οἰστροπλήγας ἀθλίας,
1230 τὴν δ' εἶπέ τις μοι δεῦρο βακχείῳ ποδὶ
στείχειν Ἀγαυήν, οὐδ' ἄκραντ' ἠκούσαμεν·
λεύσσω γὰρ αὐτήν, ὄψιν οὐκ εὐδαίμονα.

d. Cadmus moet ook trots zijn op haar jachtbuit (1233-1250)

- Αγ. Πάτερ, μέγιστον κομπάσαι πάρεστί σοι,
πάντων ἀρίστας θυγατέρας σπειῖραι μακροῶ
1235 θνητῶν· ἀπάσας εἶπον, ἐξόχως δ' ἐμέ,
ἦ τὰς παρ' ἰστοῖς ἐκλιποῦσα κερκίδας
ἐς μείζον' ἤκω, θῆρας ἀγρεύειν χεροῖν.
Φέρω δ' ἐν ὠλέναισιν, ὡς ὄρας, τάδε
λαβοῦσα τὰριστεῖα, σοῖσι πρὸς δόμοις
1240 ὡς ἀγκρεμασθῆ· σὺ δέ, πάτερ, δέξαι χεροῖν,
γαυρούμενος δὲ τοῖς ἐμοῖς ἀγρεύμασιν
κάλει φίλους ἐς δαῖτα· μακάριος γὰρ εἶ,
μακάριος, ἡμῶν τοιάδ' ἐξειργασμένων.
- Κα. [Ὡ πένθος οὐ μετρητὸν οὐδ' οἶόν τ' ἰδεῖν,
1245 φόνον ταλαίνας χερσὶν ἐξειργασμένων.]
Καλὸν τὸ θῦμα καταβαλοῦσα δαίμοσιν
ἐπὶ δαῖτα Θήβας τάσδε κάμὲ παρακαλεῖς.
Οἶμοι κακῶν μὲν πρῶτα σῶν, ἔπειτ' ἐμῶν·
ὡς ὁ θεὸς ἡμᾶς ἐνδίκως μὲν, ἀλλ' ἄγαν,
1250 Βρομίος ἄναξ ἀπώλεσ' οἰκεῖος γεγώς.

e. Waar is Pentheus? (1251-1262)

- Αγ. Ὡς δύσκολον τὸ γῆρας ἀνθρώποις ἔφυ
ἐν τ' ὄμμασι σκυθρωπόν. Εἶθε παῖς ἐμὸς
εὐθῆρος εἶη, μητρὸς εἰκασθεὶς τρόποις,
† ὅτ' ἐν † νεανίαισι Θηβαίοις ἅμα
1255 θηρῶν ὀριγνῶτ'· ἀλλὰ θεομαχεῖν μόνον
οἴός τ' ἐκεῖνος. Νουθετητέος, πάτερ,
σοῦστίν. Τίς αὐτὸν δεῦρ' ἂν ὄψιν εἰς ἐμὴν
καλέσειεν, ὡς ἴδη με τὴν εὐδαίμονα...
- Κα. Φεῦ φεῦ· φρονήσασαι μὲν οἷ' ἐδράσατε
1260 ἀλγήσετ' ἄλγος δεινόν· εἰ δὲ διὰ τέλους
ἐν τῶδ' ἀεὶ μενεῖτ' ἐν ᾧ καθέστατε,
οὐκ εὐτυχοῦσαι δόξετ' οὐχὶ δυστυχεῖν.

f. Agaue komt bij zinnen (1263-1279)

- Αγ. Τί δ' οὐ καλῶς τῶνδ' ἢ τί λυπηρῶς ἔχει...
- Κα. Πρῶτον μὲν ἐς τόνδ' αἰθέρ' ὄμμα σὸν μέθες.
- 1265 Αγ. Ἴδού· τί μοι τόνδ' ἐξυπεῖπας εἰσορᾶν...
- Κα. Ἐθ' αὐτὸς ἢ σοι μεταβολὰς ἔχειν δοκεῖ...
- Αγ. Λαμπρότερος ἢ πρὶν καὶ διειπετέστερος.
- Κα. Τὸ δὲ πτοηθὲν τόδ' ἔτι σῆ ψυχῇ πάρα...
- Αγ. Οὐκ οἶδα τοῦτος τοῦτο· γίγνομαι δέ πως
- 1270 ἔννους, μετασταθεῖσα τῶν πάρος φρενῶν.
- Κα. Κλύοις ἂν οὖν τι κάποκρίναι' ἂν σαφῶς...
- Αγ. Ὡς ἐκλέλησμαί γ' ἂ πάρος εἶπομεν, πάτερ.
- Κα. Ἐς ποῖον ἦλθες οἶκον ὑμεναίων μέτα...
- Αγ. Σπαρτῶ μ' ἔδωκας, ὡς λέγουσ', Ἐχίονι.
- 1275 Κα. Τίς οὖν ἐν οἴκοις παιῖς ἐγένετο σῶ πόσει...
- Αγ. Πενθεύς, ἐμῆ τε καὶ πατρὸς κοινωνία.
- Κα. Τίνος πρόσωπον δῆτ' ἐν ἀγκάλαις ἔχεις...
- Αγ. Λέοντος, ὡς γ' ἔφασκον αἰ θηρώμεναι.
- Κα. Σκέψαι νυν ὀρθῶς· βραχὺς ὁ μόχθος εἰσιδεῖν.

g. Dionysus heeft ons te gronde gericht (1280-1300)

- 1280 Αγ. Ἐα, τί λεύσσω... Τί φέρομαι τόδ' ἐν χεροῖν...
Κα. Ἄθρησον αὐτὸ καὶ σαφέστερον μάθε.
Αγ. Ὅρῳ μέγιστον ἄλγος ἢ τάλαιν' ἐγώ.
Κα. Μῶν σοι λέοντι φαίνεται προσεικέναι...
Αγ. Οὐκ, ἀλλὰ Πενθέως ἢ τάλαιν' ἔχω κάρα.
- 1285 Κα. Ωἰμωγμένον γε πρόσθεν ἢ σὲ γνωρίσαι.
Αγ. Τίς ἔκτανέν νιν... Πῶς ἐμὰς ἦλθ' ἐς χέρας...
Κα. Δύστην' ἀλήθει', ὡς ἐν οὐ καιρῷ πάρει.
Αγ. Λέγ', ὡς τὸ μέλλον καρδία πῆδημ' ἔχει.
Κα. Σὺ νιν κατέκτας καὶ κασίγνηται σέθεν.
- 1290 Αγ. Ποῦ δ' ὤλετ'... Ἦ κατ' οἶκον, ἢ ποίοις τόποις...
Κα. Οὐπερ πρὶν Ἀκταίωνα διέλαχον κύνες.
Αγ. Τί δ' ἐς Κιθαιρῶν' ἦλθε δυσδαίμων ὄδε...
Κα. Ἐκερτόμει θεὸν σὰς τε βακχείας μολῶν.
Αγ. Ἡμεῖς δ' ἐκεῖσε τίνι τρόπῳ κατήραμεν...
- 1295 Κα. Ἐμάνητε, πᾶσά τ' ἐξεβακχεύθη πόλις.
Αγ. Διόνυσος ἡμᾶς ὤλεσ', ἄρτι μανθάνω.
Κα. Ὑβριν <γ> ὑβρισθεῖς· θεὸν γὰρ οὐχ ἡγεῖσθέ νιν.
Αγ. Τὸ φίλτατον δὲ σῶμα ποῦ παιδός, πάτερ...
Κα. Ἐγὼ μόλις νιν ἐξερευνήσας φέρω.
- 1300 Αγ. Ἦ πᾶν ἐν ἄρθροισι συγκεκλημένον καλῶς...

HOOFDSTUK 1 ANTWOORDEN

HOOFDSTUK 2 EEN NIEUWE CULTUS (*Bacchae* 1-63)

2. DE PROLOOG (1-63)

a. Dionysus maakt zich bekend (1-12)

1. ἀστραπηφόρῳ πυρί (r. 3) en κεραυνίας (r. 6).
2. De ὕβρις van Hera (r. 9), die voortkwam uit jaloezie. Ze stookte Semele op Zeus in zijn goddelijke gedaante te mogen aanschouwen, dat wil zeggen: als bliksem- en dondergod.
3. Hij is de zoon van Zeus en Semele, de dochter van Cadmus. Zij is door de bliksem omgekomen. Hij is naar Thebe gekomen in menselijke gedaante. Hij heeft de plek waar het graf van zijn moeder staat met de wijnstok bedekt.
4. a. ἄβατον (r. 10).
b. Hij heeft de plek zelf met wijnranken bedekt.
5. Hierdoor krijgen de woorden μορφήν en βροτησίαν nadruk.

b. Dionysus beschrijft zijn tocht vóór hij in Thebe aankwam (13-22)

1. Vertrek: λιπών (r. 13).
Verloop: ἐπελθών (r. 16).
Aankomst: ἦλθον (r. 20).
2. a. Dionysus heeft wel een grote omweg gemaakt: eerst van het westen naar het verre oosten (Perzië en Bactrië) om dan via het zuiden (Arabië) naar Klein-Azië en Griekenland te gaan.
b. Om aan te geven dat de cultus van de god over een groot deel van de wereld verspreid was.
3. Egeïsche zee.
4. a. Ja, zie bijvoorbeeld afb. 4.14.
b. Dus deze interpretatie van het Grieks is mogelijk.
5. a. ἴν' τ/μ βροτοῖς (r. 22).
b. Het naast elkaar plaatsen van δαίμων βροτοῖς: Dionysus wil aan de mensen in Thebe laten zien dat hij een godheid is.
c. δαίμων βροτοῖς.

c. Dionysus geeft de redenen aan van zijn komst naar Thebe (23-38)

1. Afb. 3.4.
2. De ἐπεὶ-zin verklaart πρώτως (r. 23): omdat de zusters van zijn moeder Semele haar en Dionysus hebben beledigd, is hij naar Thebe gekomen als eerste stad van Griekenland.
3. Dionysus is niet een zoon van Zeus, maar van een sterveling. Semele was met een sterveling naar bed geweest, maar beweerde daarentegen dat ze met Zeus had geslapen. Dat was om haar eigen misstap goed te praten. En omdat ze deze leugen had verteld, was ze door Zeus gedood.

4. a. Het perspectief van de zusters. Zij zeiden dat Cadmus Semele had aangeraden om haar zwangerschap toe te schrijven aan Zeus.
b. Dit verhoogde de status van zijn familie en nam de schande van zijn dochter weg.
5. Op het feit dat hun verklaring voor de zwangerschap met de feiten overeenkwam: Zeus doodde haar omdat zij zijn naam had misbruikt.
6. θύρσον (r. 25).
7. a. Als een straf. Zij moeten boeten voor het onrecht dat de zusters van Semele hem hebben aangedaan.
b. παράκοποι φρενῶν (r. 33), μανίαις (r. 33), ἐξέμηνα (r. 36).

d. Dionysus wil laten zien dat hij een god is (39-54)

1. Omdat het voor het moment dat Dionysus spreekt relevant is dat Cadmus de macht aan Pentheus heeft overgedragen.
2. a. Pentheus, de heerser van Thebe, onthoudt Dionysus alle rituelen; hij erkent hem niet als god.
b. θεομαχεῖ.
3. Omdat Pentheus voor de god van de wijn weigert te plengen, terwijl deze god zich in de wijn manifesteert.
4. Door het gebruik van ἦν + de conjunctivus futuralis i.p.v. εἰ + optativus (= potentialis).
5. a. εἶδος t/m ἔχω met de woorden in versregel 54.
b. Het publiek moet Dionysus op het toneel als mens accepteren; hij is een *menselijke* vreemdeling die uit het oosten naar Griekenland is gekomen. Ook al is hij een god, op dit moment manifesteert hij zich als mens.
c. μορφήν δ' ἀμείψας ἐκ θεοῦ βροτησίαν (r. 4).
d. Dionysus is zowel niet-Grieks als Grieks en zowel vreemdeling als geboren Thebaan.
e. Nee; alleen het publiek weet dit want geen enkel ander personage is op het toneel aanwezig tijdens de proloog (t/m r. 54); zelfs de bacchanten niet, zijn volgelingen.
6. ἦν δὲ t/m στρατηλατῶν (r. 50-52).

e. Dionysus spreekt zijn volgelingen toe (55-63)

1. a. De bacchanten die hem op zijn reis hebben vergezeld. Zij vormen het koor.
b. Nee, pas bij de parados verschijnen ze in de orchestra.
c. Deze bacchanten zijn zijn trouwe volgelingen die hem als god vereren; de vrouwen van Thebe zullen de Dionysische *mania* als straf ondergaan.
d. βάκχαις (r. 62).

HOOFDSTUK 4 OVERGAVE OF VERZET (*Bacchae* 64-433)

1. DE PARODOS (64-169)

1. Ze zijn gelukkig doordat ze zijn ingewijd in de cultus van Bacchus en hun leven in dienst stellen van de god. Ze voelen zich als groep een eenheid.
2. Dionysus is geboren in Thebe. De bacchanten begeleiden Dionysus op zijn tocht naar Thebe.
3. Ja, want ze sporen de stad Thebe aan om deel te nemen aan de bacchische vervoering. De stad moet zich ook overgeven aan Dionysus.
4. De geboorte van Dionysus en de geboorte van Zeus.
5. Uit de regels 74-82 van de parodos blijkt duidelijk dat de 'hij' deelneemt aan de cultus. Hij draagt ook een hertenvel en valt op de grond om het uiteengereten beest rauw op te eten. Ook op vaasafbeeldingen wordt Dionysus wel voorgesteld alsof hij meedoet aan de riten.
6. a. Dionysus wordt in de *Parodos* wel als de zoon van Zeus beschouwd. De versie in de *Parodos* lijkt de versie te zijn dat Zeus Semele in zijn volle gedaante bezoekt en dat daardoor Semele omgekomen is. Zeus redt het kind, het is immers het zijne, en stopt het in zijn dijbeen, totdat het volgroeid is. Er is dus in deze versie geen plaats voor een rol voor de zusters van Semele.
b. De versie uit de *Parodos*, omdat deze verteld wordt door de trouwe volgelingen van Dionysus.
7. Genoemd worden: de thyrsos, slang in het haar. In de *Parodos* wordt in plaats van een pantervel een hertenvel genoemd.
8. De bacchanten zijn opgewonden, vrolijk en bezeten van de god. De toeschouwers kunnen zich zo een voorstelling maken van de extatische gevoelens die een rol spelen bij de Dionysuscultus. De *Parodos* ging gepaard met muziek van de snerpende dubbelfluit (*aulos*) en het wilde gedreun van de tamboerijn.

2. HET EERSTE EPEISODION (170-369)

a. Tiresias komt Cadmus halen (170-183)

1. θύρσους t/m βλαστήμασιν (r. 176-177).
2. In het feit dat hij een ziener is en hij dus beter op de hoogte is van wat goden willen en wat zij van mensen verwachten.
3. Waarschijnlijk niet. Het is een overbodige toelichting op de identiteit van de παῖδα. Het lijkt eerder een opmerking van iemand die de tekst heeft willen verklaren voor een niet erg ontwikkelde lezer.
4. Ook zij geven zich vrijwillig over aan de god Dionysus.
5. a. Nee, als 'iemand'.
b. Regel 171.
c. ἐπύργωσ' t/m τόδε.
d. 'zeg hem'.
e. Hij vertaalt ζητεῖ niet als 3de p. ev.
f. αὐτός, ἦκω.
g. 'ondanks mijn leeftijd'.
h. θύρσους ἀνάπτειν, κισσίνοις βλαστήμασιν.
i. 'slangen' en 'bont' (νεβρῶν?).

b. Tiresias en Cadmus overleggen hoe ze naar de Cithaeron zullen gaan (184-198)

1. Dat hij in dit geval niet weet wat te doen en dat hij zich door Tiresias zal laten leiden.
2. Tiresias is een ziener en is daarom goed op de hoogte van dingen die de goden betreffen.
3. a. γέρων γέροντα . . . σε ἐγώ: het eerste woord correspondeert met het laatste woord van het vers, het tweede met het één na laatste: a b - b a (chiasme). Het werkwoord staat in het midden.
b. De tegenstelling zit in de woorden: γέροντα . . . παιδαγωγήσω. Cadmus zal de oude man Tiresias als jongen begeleiden.
4. a. Hier is de volgorde a b - a b (paralellie).
b. Wanneer je ἐξηγοῦ opvat als 'gids zijn' dan zegt Cadmus dat Tiresias hem moet gidsen. In r. 193 wordt het tegenovergestelde gezegd: Cadmus zal Tiresias begeleiden. Cadmus bedoelt in r. 185-186 natuurlijk het 'gids-zijn' in overdrachtelijke zin: Tiresias is een expert op het gebied van de culten van de goden. Hij weet dus wat te doen. Cadmus zal de blinde ziener begeleiden op de tocht naar de Cithaeron.
5. Met degenen die zich vrijwillig en van harte aan de god overgeven, werkt de god graag mee.

c. Dionysus wil door iedereen geëerd worden (199-214)

1. Met de woorden: 'Ik veracht de goden niet' wil Tiresias zeggen dat hij veel respect heeft voor de goden.
2. De sofisten leefden ten tijde van Euripides, dus in de vijfde eeuw voor Christus. Maar de historische setting van het toneelstuk is zelfs vóór de Trojaanse Oorlog.
3. a. Dionysus wordt juist geïntroduceerd als een nieuwe god. Hij komt naar Thebe als eerste stad van Griekenland. Tradities hebben daarentegen betrekking op zaken die na lange tijd een gewoonte zijn geworden van een volk.
b. Door deze opmerking ook als een anachronisme op te vatten: Tiresias spreekt als iemand uit de vijfde eeuw, voor wie de Dionysusverering tot de traditie behoorde.
4. Dat de cultus voor iedereen toegankelijk was. Hier wordt benadrukt dat de cultus openstond voor jong en oud en impliciet ook voor mannen. Verder weten we dat ook slaven naast vrije mensen eraan mochten deelnemen. Verder dat deelname aan de cultus ook een verplichtend karakter heeft. Dionysus legt zijn dienst op zowel aan hen die willen als aan hen die niet willen.
5. Pentheus is opgewonden door zijn veronwaardiging over wat de bacchanten doen. Tegelijk suggereert het woord dat hijzelf gelijk een bacchant is. In het vervolg van dit stuk zal deze laatste betekenis in het geval van Pentheus de overhand krijgen.

d. Pentheus heeft maenaden gevangen genomen (215-232)

1. Pentheus is bang dat de vrouwen wijn drinken en dronken worden. Dit was in de vijfde eeuw ongepast voor gewone burgervrouwen.
2. De seksuele uitspattingen waarvan Pentheus de vrouwen verdenkt, hebben in zijn ogen weinig met de verering van Bacchus te maken, maar met de verering van Aphrodite, de godin van de liefde.
3. Pentheus is woedend, vandaar dat hij wat slordig is in zijn taalgebruik.
4. a. De 'echte' bacchanten die met Dionysus zijn meegekomen.
b. Dat zijn de Thebaanse vrouwen.

5. a. Tijdens zijn reis al.
- b. Pentheus heeft al vrouwen in de gevangenis gegoooid. Hij is net terug. Hiertoe heeft hij waarschijnlijk opdracht gegeven toen hij nog in het buitenland was en hoorde van de ellende in de stad.
6. a. πανδήμοισι πρόσπολοι.
- b. De alliteratie benadrukt de woede van Pentheus of zijn minachtende toon.
7. Omdat ze een verklaring zijn die niet noodzakelijk is. Pentheus heeft in regel 217-219 al aangegeven dat het hier in het algemeen gaat om de vrouwen uit Thebe. Dus om vervolgens in 229 en 230 drie ervan te identificeren, lijkt niet erg relevant.
8. Omdat het Bacchusfeest de vrouwen op het slechte pad brengt.

e. Een eigenaardige vreemdeling (233-247)

1. Een verleidelijke, verwijfd aandoende (jonge)man.
2. πρόφασιν τ/μ θυοσκόους (τ. 224).
3. Pentheus dreigt de vreemdeling zijn hoofd van zijn romp af te snijden. Dit zal Pentheus zelf overkomen. Het publiek weet dit al.
4. Dat voor Pentheus de vreemdeling en de god twee verschillende personen zijn en niet een en dezelfde persoon.
5. a. Nee, Zeus redde Dionysus en naaide hem in zijn dij.
- b. Omdat het effect ervan, volgens Pentheus, nog steeds voortduurt: de god Dionysus bestaat niet.
6. Dat Zeus werkelijk de minnaar van Semele was.
7. a. Het publiek kent het verhaal van Pentheus. Bovendien is op dit punt van het stuk al duidelijk dat Pentheus Dionysus als god niet erkent. Pentheus verwijt de vreemdeling ὕβρις, een verwijt dat uiteindelijk op hemzelf van toepassing zal zijn. Het publiek wist dat Pentheus zelf het slachtoffer werd van ὕβρις. De woorden ὕβρεις ὑβρίζειν bevatten dus een macabere ironie.
- b. Het publiek weet op basis van de proloog wel wie de vreemdeling is, namelijk de god Dionysus.
8. ἐκεῖνος (242), ἐκεῖνος (243)
9. κεὐφρόνας = καὶ εὐφρόνας
10. Deze vraag behoeft geen antwoord. Het antwoord is duidelijk.
11. Pentheus als vorst van Thebe geeft hier aan wat zijn standpunt is en welke maatregelen hij in naam van de stad zal nemen, die voor het handelingsverloop van het toneelstuk zeer belangrijk zullen zijn. Dus in de proloog werd het programma van Dionysus bekend gemaakt, hier van zijn tegenspeler.
12. - Vrouwen hebben hun huizen verlaten en dolen rond in de bergen.
- Vrouwen krijgen wijn te drinken.
- Er heerst seksuele ontucht.
- Dionysus is een tovenaars, een bezweerder.
- (- Dionysus is een verwijfde man.)
13. Pentheus is de jonge vorst van Thebe. Hij heeft nu de zorg voor de stad en haar inwoners. Hij heeft zeer negatieve berichten ontvangen over de cultus die in zijn ogen het leven in de stad ontregelen en een bedreiging vormen voor het traditionele leefpatroon van de vrouwen.

f. Pentheus maakt Tiresias verwijten (248-265)

1. Ze zijn verkleed als bacchanten en het feit dat ze als oude mannen hiertoe zijn overgegaan.
- 2a/b. βακχεύοντα slaat alleen op Cadmus, βακχεύοντε (*dualis*) slaat zowel op Cadmus als op Tiresias.
3. πολίος is een eigenschap van oude mensen.
4. De woede van Pentheus.
5. Waarom de riten πονηράς zijn.
6. κάμπύρων = καὶ ἐμπύρων (r. 257)
7. γυναιξί t/m ὀργίων (r. 260-262): dat vrouwen wijn drinken.

g. Tiresias zet de goddelijke aard van Dionysus uiteen (266-329)

1. proëmium van 'wanneer een wijs man' t/m 'verstoken is van inzicht'
Woorden missen alle betekenis als ze niet op inzicht zijn gebaseerd, ook al kan iemand nog zo goed spreken.
- argumentatio van 'van deze nieuwe god' t/m 'Griekenland'
 - er zijn twee principes: het droge (Demeter) en het vochtige (Dionysus)
 - sofistieke verklaring voor het verhaal van de dij
 - eigenschappen van de god Dionysus
- peroratio van 'Vooruit' t/m slot
 - Pentheus wordt aangespoord om de god te accepteren
 - gebrek aan zelfbeheersing ligt niet aan de god maar aan de mensen zelf
 - Cadmus en Tiresias zullen ondanks Pentheus' bezwaren meedoen aan de cultus. Pentheus kan hen niet weerhouden.
2. - god van de wijn (het vochtige)
 - Dionysus is een ziener
 - Dionysus kan angst en paniek zaaien
 - Dionysus doet zelf mee aan zijn extatische dansen
3. Dat wijn pijn verdrijft en mensen de zorgen van alledag doet vergeten. Wijn is een goed slaapmiddel.

h. Pentheus wordt voor de eerste maal gewaarschuwd (330-342)

1. θύραζε wordt hier in overdrachtelijke betekenis gebruikt (metafoor).
2. a. De verwijten die Pentheus Tiresias heeft gemaakt, slaan in de ogen van Cadmus nergens op. Pentheus denkt onzin.
b. Denken en niets denken lijkt een tegenstelling, want als je denkt, denk je altijd iets. Maar Cadmus bedoelt met het eerste φρονεῖν een ander 'denken' dan het tweede. Dus de tegenstelling is schijnbaar. Pentheus denkt wel, maar het is volslagen onzin wat hij denkt vanuit het Dionysische perspectief.
3. De vertaling van de voorgestelde variant is: 'dat hij bestaat opdat Semele de indruk wekt . . .'. De νόμοι houden in dit geval in dat Pentheus erkent dat de god bestaat en hij het kind is van Semele.
4. 1. Beiden zijn neef van Dionysus; 2. Actaeons dood is te wijten aan ὕβρις ten opzichte van Artemis, Pentheus' dood aan ὕβρις ten opzichte van Dionysus; 3. ze worden beiden verscheurd: Actaeon door zijn honden, Pentheus door zijn moeder en tantes.

5. Actaeon was gestraft voor zijn wangedrag ἐν ὀργάσιν, Pentheus zal gestraft worden voor zijn wangedrag tijdens de riten (ὄργια).
6. Hij is slachtoffer van de honden die hij zelf ten behoeve van zichzelf heeft gevoed.
7. Je kunt maar beter doen alsof de god wel bestaat, anders eindig je net als Actaeon.

i. Pentheus is woedend op Tiresias en de vreemdeling (343-357)

1. Pentheus noemt het gedrag van Cadmus, namelijk dat hij mee wil doen aan de bacchische verering, ἄνοια, gebrek aan verstand, dwaasheid. De toeschouwers beseffen dat Pentheus' verzet tegen de vreemdeling en zijn cultus een toonbeeld is van ἄνοια.
2. Hierdoor krijgen de woorden δίκην μέτειμι extra nadruk. Pentheus is vastbesloten om de vreemdeling te straffen. Maar deze straf zal zijn eigen ondergang betekenen.
3. Omdat hij in deze hoedanigheid het meeste gezag heeft en juist in deze hoedanigheid zijn grootvader op het verkeerde pad heeft gebracht. Bovendien zal hij zich geërgerd hebben aan de bizarre verklaring die de priester heeft gegeven van de geboorte van Dionysus (r. 286-297), en de verheerlijking van deze god boven andere goden (r. 298-309).
4. τις (r. 346).
5. ἐξιχνεύσατε (r. 352) en λάβητε (r. 355).
6. Alleen het publiek.
7. Met νόσος duidt Pentheus op het feit dat de Thebaanse vrouwen naar de Cithaeron zijn gegaan en daar extatische dansen en dergelijke uitvoeren, iets wat de stad nog nooit heeft meegemaakt.
8. Dat de steniging zelf een bacchisch ritueel is dat echter pijnlijk (πικρός) is.
9. Degenen die Pentheus aanspreekt in 346 en 352 e.v.

j. 'Pentheus is een dwaas die zijn verstand heeft verloren' (358-369)

1. Tiresias is bang dat Pentheus iets vreselijks overkomt ten gevolge van zijn afwijzende houding tegenover de god. Ook al heeft de heerser opdracht gegeven om Tiresias' θάκος te vernielen, toch is Tiresias bezorgd om Pentheus en wenst hem niet het slechtste toe.
2.
 - anafora (ὑπέρ τε . . . , ὑπέρ τε)
 - parallellisme (ὑπέρ τε τούτου, ὑπέρ τε πόλεως)
 - polysyndeton (τε . . . τε)
 - eufemisme (μηδὲν νέον)
 - enjambement (δρῶν)
3. Πενθεύς/πένθος en μῶρα/μῶρος.

3. HET EERSTE STASIMON (370-433)

1. De houding van Pentheus tegenover Dionysus (nl. brutaliteit = ὕβρις)
2. Deze woorden hebben in eerste instantie betrekking op Pentheus: hij denkt niet zoals het aan mensen eigen is te denken. De juiste manier is: respect hebben voor het goddelijke en overgave aan hun wil en deelname aan hun feesten. Denken dat je het tegen hen kunt opnemen is fataal voor de mens.

3. Aphrodite: beide goden staan voor irrationele aspecten in de mens.
4. Er wordt gezegd dat de god de mensen vrolijk maakt met het fluitspel en hen door wijn van zorgen bevrijdt. Dionysus is verbonden met Aphrodite, de Muzen en Chariten.
Dionysus is een god van feesten en hij heeft de Vrede lief. Hij is een vriendelijke en gulle god, want arm en rijk kunnen van de wijn genieten.

HOOFDSTUK 5 DE EERSTE CONFRONTATIE (*Bacchae* 434-575)

1. HET TWEEDE EPEISODION (434-518)

a. Een dienaar brengt de buit (434-460)

1. Het gaat om de overbrugging tussen het moment dat Pentheus aan zijn dienaren de opdracht heeft gegeven de vreemdeling te zoeken en het moment dat de opdracht is volbracht en Dionysus wordt voorgeleid.
2. Dat de acteur die Dionysus speelt een lachend masker draagt.
3. r. 434-436.
4. a. Dionysus heeft een vrouwelijk voorkomen en hij is volgens Pentheus niet lelijk. Hij draagt lang blond haar en hij is blank van huid (niet gebruind).
b. Zo is hij verleidelijk voor de vrouwen.
c. 'niet zomaar' (r. 457)
5. Dat hij met zijn schoonheid uit is op het zinnelijk genot van de liefde.

b. Pentheus begint zijn gevangene te ondervragen (461-476)

1. Pentheus verwacht dat de gevangene niet graag wil spreken. Integendeel, de vreemdeling wil graag met Pentheus praten.
2. Pentheus begrijpt niet dat de gevangene over zichzelf spreekt.
3. Pentheus suggereert met zijn vraag dat de vader van de nieuwe god een ander is dan Zeus.
4. Thebe.
5. Pentheus vermijdt verder het onderwerp van de zwangerschap van Semele. In r. 467 heeft hij al duidelijk gemaakt dat hij niet gelooft dat Semele door Zeus zwanger is gemaakt.
6. Dat het riten zijn in zĳn ogen; voor Pentheus zijn het geen riten.
7. a. ἀσέβειαν τ/μ ἐχθαίρει θεοῦ (r. 476)
b. Personificatie: ὄργι' ἐχθαίρει.

c. Dionysus maakt Pentheus nieuwsgierig (477-488)

1. Waarom hij de vraag ποῖός τις ἦν gaat stellen.
2. Met σοφὰ λέγων (r. 480).
3. Pentheus' verblinding maakt hem tot ἀμαθής : hij beseft niet dat Dionysus en de vreemdeling één en dezelfde persoon zijn. Verder maakt zijn afwijzende houding tegenover de nieuwe cultus hem doof voor alles wat Dionysus hierover zegt. Dionysus spreekt σοφά, maar het is door Pentheus dat de vreemdeling niet goed bij zijn verstand lijkt.
4. Naar het ἀναχορεύειν τάδ' ὄργια (r. 482).
5. (τὸ τὰ ἱερὰ τελεῖν) νύκτωρ τὰ πολλὰ (r. 485)
6. Op het eerste gezicht bedoelt Dionysus immoreel gedrag in het algemeen. Specifiek slaat het op het gedrag van Pentheus dat ook als αἰσχρὸς te bestempelen valt.

7. r. 462-463: οἴσθ' . . . οἶδα
 r. 466-467: Διός . . . Ζεύς
 r. 467-477: θεοῦ . . . τὸν θεόν
 (eventueel: r. 469-470: κατ' ὄμμ' . . . ὄρων
 r. 464-465: ἐντεῦθεν . . . πόθεν)
8. De woorden τοῦτ' αὖ παρωχέτευσας, die letterlijk op het omleiden van water slaan.
9. In de vertaling is de dativus ἡμέρα onderwerp geworden.

d. Pentheus wil Dionysus in de boeien slaan (489-508)

1. De alliteratie δίκην δοῦναι δεῖ.
2. σοφισμάτων κακῶν (r. 489): Dionysus is hem telkens te slim af met zijn woorden. Pentheus krijgt geen vat op hem.
3. a. Hij doet alsof de god een ander is dan hijzelf. Hierdoor verwacht hij Pentheus nog meer.
 b. In de versregels 498, 500 en 502.
4. a. Pentheus denkt dat de god de vreemdeling nooit zal bevrijden. Want die god is fake.
 b. Dat de bacchanten al bevrijd zijn.
5. a. Dat de god dichtbij Pentheus is.
 b. Dat de god dichtbij de vreemdeling is.
6. Tot zijn dienaren (figuranten).
7. Omdat het juist Pentheus is die de godheid καταφρονεῖ, en dat weet het publiek.
8. a. 'Wat je positie is ten opzichte van mij': Pentheus denkt dat hij machtiger is dan de god.
 b. Alsof hij zijn naam (of identiteit) was vergeten.
 c. Pentheus weet niet dat de vreemdeling de god is en beseft dus niet dat hij nooit macht over de vreemdeling zal krijgen. De verhouding ligt al vast. Dionysus is de god en Pentheus is slechts een mens.
9. Het publiek weet dat Pentheus inderdaad door ongeluk getroffen gaat worden.
10. a. καταφρονεῖ, σωφρονῶν, οὐ σώφροσιν (r. 503-504)
 b. πάσχω πλησίον παρών (r. 500)
 c. Mogelijkheid b: boosheid.

e. Pentheus doet de god onrecht aan (509-518)

1. a. Tot de vreemdeling/god.
 b. Tot de dienaren.
2. De vrouwen van het koor.
3. Dat lijkt niet waarschijnlijk. De bacchanten, de volgelingen van Dionysus, kennen een volledige overgave aan hun god en al weten ze misschien dat Pentheus in het ongeluk gestort zal worden, ze zullen hierover geen verdriet voelen. Immers de wraak van de god is rechtvaardig.
4. Dat Dionysus toestemt mee te gaan.
5. a. 'Wanneer je ons (mij) onrecht aandoet, dan sla je hem in de boeien.'
 b. Pentheus heeft de woorden begrepen volgens de eerste vertaling. Immers de tweede vertaling houdt in dat begrepen wordt dat de vreemdeling de god zelf is.
6. Uit τοῦδε (r. 513).

2. TWEEDE STASIMON (519-575)

1. Om aan te geven dat Dionysus een verband heeft met de stad Thebe en dat daardoor de weigering van de stad Dionysus te erkennen des te erger is.
2. Omdat zijn vader geboren is uit de tand van de draak.
3. Ja, het koor is ervan overtuigd dat Dionysus komt: 'hij zal komen . . .', 'hij zal de snelstromende Axios oversteken', 'ook vader Lydias gaat hij over.'
4. a. Pentheus is een wild monster, hij is van niet-menselijke afkomst en daarom zelf geen sterfelijk mens. Hij lijkt op een bloedige Gigant.
b. Het koor is bang voor Pentheus, nu de koorleden en de vreemdeling gevangen zitten. Zij zijn bang voor zijn niet menselijke natuur, omdat hij het opneemt tegen hun god.
5. Dat de vreemdeling de god zelf is. De god is onder hen.
6. Dit koorlied is als het ware geïncorporeerd in de handeling van het stuk. Juist op het moment dat de verdrukking door Pentheus van de vreemdeling zijn hoogtepunt bereikt, roept het koor Dionysus te hulp.

HOOFDSTUK 6 DE MACHT VAN DIONYSUS (*Bacchae* 576-774)

1. HET DERDE EPEISODION (576-861)

a. De epifanie van de god (576-659)

1. Door de stem van de god die de bacchanten en het publiek horen. Bovendien vertelt het koor wat ze horen (namelijk de stem van Bromios) en wat ze zien (het instorten van het paleis van Pentheus). Ook de vreemdeling (= Dionysus) vertelt later wat er gebeurd is en dat de god is verschenen.
2. fase 1: het trillen/schudden van het huis, een aardbeving;
fase 2: vuur op het graf van Semele;
fase 3: instorten van het huis van Pentheus, waarbij zich donder en bliksem voordoen.
3. Deze interpretatie houdt in dat het opwekken van donder, bliksem en trillingen een onderdeel vormde van de rite ter ere van de god. De bacchanten waren bezeten van de godheid en hebben in trance een dergelijk wonder te weeggebracht. Deze verklaring sluit aan bij de gedachte dat ingewijden in de Dionysische cultus dingen zien die anderen niet zien. Dit verklaart het gedrag van Pentheus die vanaf dit moment in het stuk in de macht is van de godheid en dus ziet wat de god wil dat hij ziet.
4. Bij de woorden 'Vrouwen van Azië, hoe komt het . . .' etc. (r. 604)
5. 'Ik heb mijzelf gered; het kostte mij geen enkele moeite.' (r. 614)
6. De overtuiging van Pentheus dat hij Dionysus vastgebonden had:
'Zo kwam Pentheus' poging mij vast te binden hem duur te staan.' (r. 633-4)
7. Pentheus raakt nog steeds in de war van het spel met de dubbele identiteit.
8. Pentheus vindt weliswaar dat de vreemdeling slim met woorden is, maar hij is niet slim doordat hij zich nog steeds tegen het hoogste gezag in de stad verzet.
9. Nee, Pentheus blijft zich halsstarrig tegen hem verzetten en gelooft nog steeds in de macht die hij heeft.

b. Een bode dient zich aan (660-676)

1. Pleonasme; sneeuw is immers altijd wit.
2. a. De traditionele Dionysische gang naar de bergen vond plaats in de winter. Dan zou het best kunnen sneeuwen.
b. θαυμάτων (r. 667)
3. Inhoudelijk past 'glanzend' beter bij de sneeuw dan bij het neervallen, ook al hoort εὐαγγεῖς grammaticaal bij βολαί.
4. Ze zijn niet vrijwillig de bergen in gegaan. Het gaat namelijk om de vrouwen van Thebe. Dionysus heeft ze waanzinnig gemaakt (οἴστοιρσι, r. 665) en daarom zijn ze de bergen in gegaan.
5. De bode benadrukt de snelheid van de bacchanten; ze zijn zo snel als een speer vertrokken.
6. δεινὰ δρῶσι (r. 666), ook: πότερα ... παρρησία (r. 667)
7. a. Pentheus wil Dionysus meteen straffen als zijn antwoorden hem niet bevallen (zie vers 489).
b. Pentheus wil Dionysus straffen omdat hij de bacchanten heeft beïnvloed (r. 674-676).
8. Wat de bode ook zal zeggen, hij zal er zonder straf mee weggelopen.
9. Pentheus spreekt eerst de herder aan, en gaat plots verder met een *gnome* (673) (zie pag. 214), daarna spreekt hij weer de bode aan. Wellicht is dit een commentaar geweest van een kopiïst, dat gaandeweg een plek in de tekst heeft gekregen.

c. De rust van de bacchanten (677-688)

1. Het imperfectum geeft aan dat het een lange tijd duurde voordat het vee van de herder bovenop de heuvel was.
2. Zonsopkomst.
3. a. Iedereen slaapt, dus hij kan niet weten wie de leider is van welk koor.
Hij weet ook niet wat ze hebben gedaan toen ze wakker waren: misschien hebben ze wel gedronken.
- b. De bode gebruikt zijn kennis van de wereld (hij herkent Autonoe, Agaue en Ino) en redeneert dat zij de leiders zijn.
De bode gebruikt ook zijn achterafkennis: hij heeft de hele scène al meegemaakt en gebruikt kennis van later in het verhaal hier al. De bode wordt gepresenteerd als een alwetende verteller (zie pag. 216).
4. Pentheus' familie wordt betrokken in het verhaal. Zijn tantes spelen een belangrijke rol bij de bacchanten, en zelfs zijn eigen moeder hoort bij hen. Hij zal ervan schrikken dat zijn moeder er ook bij hoort.
5. Ἡῦδον (683): de bacchanten slapen en hebben dus niet door dat er iemand in de buurt is.
6. De auteur blijft natuurlijk nog steeds een alwetende verteller. Het is goed mogelijk dat Euripides het niet zo nauw neemt met de interne logica van het stuk en hier de bode de kritiek van Pentheus laat weerleggen om het contrast tussen de twee te vergroten en Pentheus zo te isoleren in zijn kritiek.
7. De bacchanten zouden onder het mom van een religieuze rite stiekem seks hebben in de bossen.

d. De bacchanten werden wakker (689-703)

1. De slaap uit de ogen wrijven, opstaan, haren losgooien, hertenvellen omknopen en een riem van slangen omdoen
2. βοσκήματα (r. 677)
3. σωφρόνως (r. 686)
4. νεβρίδας (r. 696)
5. βρέφη λιπούσαις (r. 702). De bacchanten laten hun eigen kinderen in Thebe achter om in de bergen wilde dieren te voeden.
6. a. De vertaler vertaalt het participium als hoofdwerkwoord (plaatst zich).
b. De vertaler vertaalt de aoristi als praesentia (historica).

e. Er gebeurden wonderlijke dingen (704-713)

1. Water, wijn, melk en honing.
2. a. Praesens
b. Praesens historicum: het lijkt of we er zelf bij zijn en de bron voor onze ogen tevoorschijn zien springen.
3. ἔσμούς (r. 710)
4. Alliteratie
5. Er was sprake van een voortdurend druppelen van de honing.
6. γλυκείαι μέλιτος ῥοαί (r. 711): inhoudelijk past zoet beter bij honing dan bij stromen.

7. a. Hij is in staat de Thebaanse vrouwen de raarste dingen te laten doen: ze houden slangen in bedwang, ze voeden herten en wolven en ze zijn in staat dranken met hun thyrsosstaf uit de natuur te halen (vergelijk de woorden θαυμάτων κρείσσονα in r. 667).
b. Het lijkt of de bacchanten kunnen toveren. Dat moet Pentheus met eigen ogen zien.
8. Dit bodeverhaal begint en eindigt met εἰσιδών (in r. 664 en 713).
9. De bode wijst terug naar een gebeurtenis die eerder in het verhaal al heeft plaatsgevonden.

Algemene vragen over het eerste bodeverhaal (660-774)

1. a. Deel 1: r. 677-713.
Deel 2: 'Wij, koe en schaapsherders' t/m 'zelfs niet van de liefde' (r. 714-774).
Deel 1: in dit deel wordt een beschrijving gegeven van de wijze waarop de maenaden in rust en vrede zich gedragen temidden van de natuur.
Deel 2: de maenaden worden aangevallen en gaan over tot de aanval. Een beschrijving van de wreedheden van de maenaden tegenover de dieren en van hun aanval op twee dorpen.
b. Beide delen worden afgesloten door een aanbeveling door de bode van de godheid. Pentheus moet de god aanbidden en hem toelaten tot de stad.
2. Ze zijn als het ware één met de natuur. Ze vormen er een onderdeel van. Dit beeld geldt echter alleen voor de fase dat de maenaden rustig waren en niet bedreigd werden.
3. 'De vrouwen vlogen voort als vogels, het leek wel . . .' t/m '. . . Asopus'.

HOOFDSTUK 8 PENTHEUS KOMT IN DE MACHT VAN DE GOD (*Bacchae* 775-911)

a. Brute taal van Pentheus (775-791)

1. Het gedrag van de bacchanten is geen ὕβρισμα, maar juist Pentheus' gedrag tegenover hen en Dionysus.
2. a. Wat hij over de Thebaanse vrouwen heeft gehoord, maakt hem zo boos dat hij alleen hiervoor aandacht heeft. Hij wil meteen tot actie overgaan.
b. Pentheus is blind. Hij heeft niets geleerd van het verhaal van de bode. Immers hij had kunnen inzien dat wapens niets vermogen tegen vrouwen die onder invloed staan van Dionysus.
3. a. Dat vrouwen zich volledig aan de rituelen van de god overgeven en allerlei dingen doen die niet passen bij vrouwen. Wat Pentheus vooral steekt, is dat mannen (zoals de koe- en schapsherders onder wie de bode) door vrouwen op de vlucht worden gedreven. Ook de bewoners van de dorpen werden door de vrouwen verslagen.
b. Hij verwachtte dat vrouwen zich zouden overgeven aan seksuele handelingen, maar dit ontkent de bode juist (r. 686-688).
4. a. πάσχω (r. 786/788).
b. Wat Pentheus ondergaat van de Thebaanse vrouwen is niet te vergelijken met wat de god van hem moet ondergaan.
5. a. 'Bromios zal niet verdragen dat (ook maar) iets de bacchanten van de bergen met de euoi-kreet verjaagt.'
b. De macht van Bromios.
6. a. 'vrouwen' zijn in de vertaling onderwerp, in het Grieks is het onderwerp 'wij'. Verder laat hij het futurum onvertaald. Bovendien vertaalt hij πάσχομεν niet, maar voegt hij een ander werkwoord ('gebeuren') in.
b. οὐδέν.
c. πείθῃ en κλύων.
d. 'goden' in plaats van 'god'.
e. 'stoort'.
f. 'in de bergen'.

b. Een onmogelijke vreemdeling (792-809)

1. De woede van Pentheus.
2. Pentheus zelf zal geofferd worden aan Dionysus als straf voor de stad (let op: θύοιμι ἄν en θύσω als voorbeeld van de estafette-techniek).
3. Ja. Pentheus bedreigt hem opnieuw, vergelijk r. 793.
4. Wat erop volgt: ἀσπίδας τ/μ χαλκηλάτους (dat het leger van Pentheus op de vlucht gedreven wordt door de thyrsoi van de bacchanten (vrouwen!).
5. a. δουλεύοντα δουλείαις (r. 802).
b. De angst of verontwaardiging van Pentheus dat hij als vorst op een of andere manier slaaf van zijn slaven (onderdanen) zou moeten zijn. Het contrast tussen Pentheus als vorst enerzijds en dienstbaarheid aan zijn onderdanen anderzijds wordt door het woordspel onderstreept.

6. a. Dionysus is niet tot zwijgen te krijgen.
b. In 809: παῦσαι λέγων.
7. a. Zo blijven de vrouwen ongestraft en zo zullen ze altijd het Bacchusfeest vieren.
b. Waarschijnlijk is dit voorstel van Dionysus niet als een list bedoeld en probeert Dionysus Pentheus voor verdere ὕβρις te behoeden.
8. a. Dat hij met zichzelf heeft afgesproken om altijd het Bacchusfeest te vieren.
b. Doordat het woord ook al door Pentheus in de vorige regel was gebruikt.
9. Slavernij staat voor slaven (r. 803): abstractum pro concreto.
10. Versregel 803; de alliteratie van de δ-.

c. Pentheus komt in de ban van de god (810-825)

1. Vanaf r. 810 komt Pentheus meer en meer in de macht van de god. Pentheus staat op het punt het toneel te verlaten en zijn maatregelen te treffen. De vreemdeling weet zijn nieuwsgierigheid te prikkelen en roept hem terug. De vreemdeling is niet langer meer een vijand van Pentheus, maar iemand die hem helpt en raad geeft.
2. σφ' τ/μ ἰδεῖν (r. 811).
3. a. De dood van Pentheus.
b. ἠδέως - πικρά
c. Enerzijds vindt Pentheus het erg (πικρά) dat de vrouwen zich aan schandelijk gedrag overgeven, anderzijds wil hij graag (ἠδέως) hen hierop betrappen, want dat bevestigt zijn vooroordeel tegenover de cultus van Dionysus.
4. Er is een opvallend chiasme: λυπρῶς . . . εἰσίδοιμ' ἄν en ἴδοις ἄν ἠδέως, waarbij de woorden λυπρῶς en ἠδέως een scherp contrast/antithese vormen (εἰσίδοιμ' ἄν - ἴδοις ἄν: estafette-techniek).
5. Hij heeft gehoord (van de bode) hoe de bacchanten omgaan met vreemdelingen.
6. Dat Pentheus als koning van de stad naar het gebergte zal gaan.
7. a. Dat de bacchanten hem zullen doden als ze een man zien.
b. Het vernedert hem, omdat hij juist als vorst van Thebe het toonbeeld van mannelijkheid moet zijn.

d. Pentheus wil weten wat hij moet doen (826-846)

1. στελῶ (r. 827) - τίνα στολήν (r. 828)
2. Het bloed van Pentheus.
3. a. 'Om met wraak op wraak jacht te maken': wanneer Pentheus de bacchanten gewapend te lijf zou gaan, zou hij geweld ontlokken tegen hem: hij wordt van jager de gejaagde.
b. Wanneer Pentheus de vrouwen van Thebe die zich aan de god hebben overgegeven wil straffen, moet hij geweld gebruiken: hij blijft de jager.
4. a. αἰδώς 'heeft' Pentheus niet in de vertaling, maar de vertaler heeft dit woord met 'schamen voor' vertaald.
b. 'u wilt zijn'

e. Dionysus vertelt de afloop (847-861)

1. Dionysus is heel dichtbij. Hij duidt op een andere rol van dezelfde persoon.
2. Het publiek blijft in spanning over de wijze waarop aan de afloop dramatische gestalte werd gegeven.
3. Om een slachting onder de Thebaanse vrouwen aan te brengen.
4. Omdat deze woorden eigenlijk de kern vormen van het conflict tussen de vreemdeling en Pentheus: Pentheus erkent niet dat hij de zoon is van Zeus en dus een god is.
5. Dionysus is een god van tegenstrijdigheden: hij heeft twee uiteenlopende eigenschappen: hij kan voor mensen (die hem afwijzen) de vreselijkste god zijn, voor mensen (die zich aan hem overgeven) de vriendelijkste (denk hierbij aan de werking van de wijn en de vreugde die de Dionysische extase met zich meebrengt).
6. Het zijn niet slechts vrouwenkleren, maar hij krijgt daarbij ook een thyrsos en een gespikkelde huid van een jong hert (r. 835). Pentheus wordt dus gekleed als een bacchante. Als slachtoffer van de god krijgt hij kleren aan die bij de cultus van de god horen. Een andere functie is dat zijn kleding tegelijk zijn doodsgewaad is (zie r. 857-859).
7. In het begin van deze passage (par. a) beeldt Pentheus zich nog in dat hij de jager is. Hij wil optrekken tegen de bacchanten in de bergen. Bovendien bedreigt hij de vreemdeling. Langzamerhand geeft Pentheus zich over aan de god; en zo wordt Pentheus de prooi waarmee Dionysus als jager de gruwelijkste dingen van plan is.
8. In deze passage kijkt Dionysus vooruit over wat er met Pentheus verder gaat gebeuren.

2. HET DERDE STASIMON (862-911)

1. Het hert is aan de jacht ontkomen: de bacchanten zijn aan de agressie van Pentheus ontkomen. Het hertenjong speelt in de groene vreugde van de wei: de bacchanten zijn opgewekt dat Pentheus in de macht van de god is. De jager is natuurlijk Pentheus, en de honden zijn Pentheus' dienaren.
2. Zich één voelen met de godheid en op te gaan in de thiasos.
3. In de tijd dat het koor zijn lied zingt, heeft Pentheus zich omgekleed.

HOOFDSTUK 9 PENTHEUS ALS VOLGELING VAN DIONYSUS (*Bacchae* 912-1023)

1. HET VIERDE EPEISODION (912-976)

De rollen worden omgedraaid

1. vrouwen-, maenade, bacchante: de bacchante draagt dezelfde naam als de godheid. Dionysus wil dat Pentheus zich volledig identificeert met de god.
2. a. Hij heeft zich als vrouw uitgedost en een spiegel is typisch een vrouwelijk attribuut.
b. Uit r. 920 en 921 blijkt dat hij Dionysus als een stier ziet. Het is niet waarschijnlijk dat Dionysus daadwerkelijk (dus op het toneel) deze metamorfose heeft ondergaan. Pentheus lijkt zo in de macht van de god dat deze hem laat zien wat hij wil dat deze ziet. Hiervoor is een spiegel irrelevant. Daarom is het twijfelachtig dat het 'dubbel' zien verklaard moet worden doordat Pentheus een spiegel bij zich zou hebben. Een spiegel wordt ook in het vervolg niet vermeld.
3. Pentheus (en zijn dienaar) hanteerden bij het gevangen nemen van de god de metafoor van de jacht en beschouwden hem als het ware als een dier waarop jacht werd gemaakt (vergelijk r. 434 e.v.). Dat was slechts beeldspraak. Nu ziet Pentheus de god werkelijk als een dier.
4. Waarschijnlijk houdt hij zijn hoofd naar achteren omdat hij in trance is.
5. a. Pentheus geeft zich gewillig over aan Dionysus om als offerdier voor de god geslacht te worden.
b. Ja, want het publiek weet sinds de proloog dat de vreemdeling ook de god is. Bovendien weet het publiek dat het slecht afloopt met Pentheus.
6. Ja, in bijvoorbeeld afb. 3.3, 3.4, 6.5, 8.2 (niet in 6.3).
7. Dionysus feliciteert Pentheus met het feit dat hij zich niet meer verzet om zich als bacchante te gedragen, immers op deze manier zal hij de vrouwen het best kunnen bespioneren. Anderzijds kunnen deze woorden ook betekenen dat Dionysus hem feliciteert met het feit dat hij zijn 'menselijke' rationaliteit heeft verloren en zich geheel in de macht van de god bevindt, die hem in vrouwenkleren steekt en hem bespot en vernedert.
8. Dat zij net als vogels ongebonden in de natuur de liefde bedrijven.
9. Het publiek weet dat het met Pentheus slecht zal aflopen. De vreemdeling is de god, dus Pentheus is volledig in de macht van de god. Het publiek weet dat de rollen omgedraaid zullen worden: Pentheus niet als jager, maar Pentheus als prooi.
10. Pentheus is opgewonden. Hij ziet zijn triomf nabij. Hij is in zijn eigen ogen de redder van de stad en hij zal triomferend naar de stad terugkeren.
11. Pentheus gaat ervan uit dat zijn moeder hem zal omhelzen, zoals een kind door zijn moeder wordt vastgehouden. Misschien stelt hij zich voor dat zijn moeder naast hem in de draagstoel zit. Het publiek weet dat het met Pentheus slecht zal aflopen en waarschijnlijk zelfs dat hij verscheurd wordt (zie de vaasafbeeldingen die ouder zijn dan de tragedie van Euripides, bijv. afb. 10.6, 10.7, 11.2, 12.3). Dus de kans is groot dat de bedoeling van Dionysus met deze woorden, namelijk dat zijn moeder zijn hoofd terug zal brengen naar de stad, voor het publiek duidelijk was.
12. a. Dat hij een triomf zal behalen en van zijn moeder alle waardering en liefde zal krijgen voor zijn rol van beschermer van de stad.
b. Dat hij zijn verdiende loon zal krijgen voor zijn ὑβρις tegenover de god.
13. Militaire metafoor; let op de woorden: 'strijd' (ἀγῶνα) en 'de overwinnaars zijn' (νικήσων).

2. HET VIERDE STASIMON (977-1023)

1. a. Het feit dat zijn moeder hem het eerst in de gaten krijgt, maar ook de opmerking dat zij geen vrouw is, maar een leeuwin of één van de Gorgonen.
b. Prospectie.
2. Dat is precies wat Pentheus niet kan. Hij overschrijdt zijn grenzen als mens doordat hij het waagt het tegen een god op te nemen. Een mens moet beseffen dat een mens zijn beperkingen heeft.
3. Die wijsheid: dit woord slaat op de denkwijze van Pentheus, die natuurlijk geen wijsheid is. Pentheus heeft zich in het voorafgaande afgeschilderd als iemand die 'wijsheid' bezit. Maar dat is het tragische aan deze figuur van Pentheus. Zijn vaste overtuiging inzicht te hebben in wat goed en slecht is verblindt hem zozeer dat hij niet ziet dat hij juist het tegenovergestelde van σοφός is.
4. Het koorlied is een wraaklied. Het koor wil bloed zien. De stemming is vijandig en wreed.

HOOFDSTUK 10 EEN GRUWELIJK RITUEEL

1. HET VIJFDE EPEISODION (1024-1152)

a. Een verontruste bode (1024-1042)

1. Cadmus moest de tanden van de draak die zijn makkers had verslonden zaaien. Hieruit kwamen mannen tevoorschijn, van wie er uiteindelijk vijf overbleven.

b. Aankomst op de Cithaeron (1043-1057)

1. Uit de woorden λιπόντες ἐξέβημεν en de woorden Πενθεύς τε κἀγώ. Deze woorden verwijzen naar 965 e.v. De bode verwijst naar het moment dat ze vertrokken. Hij was daar dus zelf al bij.
2. Het duratieve aspect: het kostte tijd voordat ze de juiste plaats hadden gevonden.
3. Dat wat Pentheus zal ondergaan, is ook te beschouwen als een inwijding in de Dionysische rituelen. Hij wordt geofferd aan de god en dit offer is een inwijdingsritueel ter ere van de god.
4. a. Sommige maenaden verzorgden hun thyrsosstaf, ze deden er een nieuwe krans van klimop omheen, anderen zongen een lied. Ze zitten in de schaduw onder de pijnbomen bij elkaar in een thiasos.
b. Het vriendelijke karakter van de god.
5. Met ζυγά wordt het juk van het huwelijk bedoeld. Voor dit moment hebben de vrouwen zich losgemaakt van de verplichtingen die het huwelijk met zich meebrengt.
6. ὀρώμεν οὐχ ὀρώμενοι (r. 1050).

c. Dionysus trekt een boom naar de grond (1058-1069)

1. Dat Pentheus rampzalig is, blijkt uit de manier waarop hij aan zijn einde komt.
2. a. De staat van de vrouwen van Thebe die in de ban van de god Dionysus zouden zijn.
b. αἰσχροουργίαν (r. 1062).
3. Het verlevendigt de vertelling. Het lijkt alsof het zich voor onze ogen afspeelt (praesens historicum).
4. a. Het benadrukt het langzaam buigen van de tak.
b. asyndeton.
5. a. τοῦ ξένου (τὸ) θαῦμα (r. 1063).
b. De bode heeft eerst het gedrag van de vreemdeling beschreven (de vreemdeling boog de tak naar de grond). Maar de bode is onder de indruk van wat de vreemdeling heeft gedaan en brengt zijn verbazing of bewondering onder woorden: dit zijn geen menselijke handelingen.
6. ἐς ἐλάτην ὑψαύχενα (r. 1061).
7. De bode vindt dat de vreemdeling wonderbaarlijke, niet menselijke dingen verricht. Maar hij noemt hem nog wel ξένος (r. 1063).

d. Dionysus plaatst Pentheus in de boom (1070-1085)

1. Dat Pentheus hemelhoog boven in de boom zat.
2. a. Door de maenaden,
b. Omdat zij waarschijnlijk in de schaduw van de bomen zaten (vergelijk r. 1052-1053).
3. Het imperfectum εἶχε onderstreept dat de bladeren gedurende een lange tijd niet ritselden. De aoristus σίγησε geeft aan dat de lucht stil begint te worden.
4. De bode wil het ongewone van de gebeurtenis ermee benadrukken.
5. De stilte kondigt de verschijning van de godheid aan: Dionysus is actief bij de situatie betrokken.
6. τὸν . . . τιθεμένον (r. 1080-1081).
7. ὑμᾶς κάμῃ τὰμά τ' ὄργια (r. 1080).
8. σίγησε δ' αἰθήρ (r. 1084).

e. De maenaden zien Pentheus (1086-1102)

1. De snelheid van hun vaart.
2. a. Alsof de bacchanten de adem van de god inademen en daardoor bezield/waanzinnig raken.
b. Dit is een voorbeeld van vertellerscommentaar. De bode geeft een verklaring voor het gedrag van de vrouwen.
3. ἤκοντίζετο (r. 1098).
4. a. Dat de bacchanten deze handelingen 'proberen', dat ze er niet volledig in slagen (*de conatu*)
b. ἀλλ' οὐκ ἦνυτον (r. 1100).
5. De woorden στόχον δύστηνον. Deze woorden bevatten een persoonlijke indruk van de bode. Hij heeft medelijden met Pentheus.
6. a. θεοῦ πνοαῖσιν ἐμμανεῖς (r. 1094).
b. - πελείας τ/μ ἤσσονες (r. 1090)
- διὰ τ/μ ἐπήδων (r. 1093-4)
- κραταιβόλους (r. 1096)
- ἀντίπυργον (r. 1097)
- ὄζοισί τ/μ ἤκοντίζετο (r. 1098)
- θύρσους ἔεσαν (r. 1099)
c. κρεῖσσον ὕψος (r. 1101)

f. Pentheus valt uit de boom en wordt door zijn moeder aangevallen (1103-1121)

1. Dat de naam Pentheus meer nadruk krijgt. Dit is het moment dat hij beseft dat hij ten dode is opgeschreven.
2. γάρ verklaart μυρίους οἰμώγμασιν: Pentheus beseft dat zijn einde nabij is.
3. ὑψοῦ . . . ὑπόθεν (r. 1111).
4. De moeder is priesteres van het ritueel, namelijk het offer (Pentheus) aan de god.
5. Hij raakt haar kin aan, een smekend gebaar.
6. ταῖς ἐμαῖς ἀμαρτίαισι (r. 1120-1121).
7. a. μήτέρ με, μηδὲ (r. 1120)
b. Om het smeken kracht bij te zetten.

8. Dat hij Dionysus niet als god heeft erkend en dat hij tegenover hem, zijn maenaden en cultus hybris heeft gepleegd.
9. - κακοῦ τ/μ ἐμάνθανεν (r. 1113)
 - ἱερέα (r. 1114)
 - τλήμων (r. 1117)
10. Pentheus erkent dat hij fouten heeft gemaakt. Hij herkent wie hij is.

g. Pentheus wordt gedood (1122-1136)

1. a. Dat Agaue verblind is door de god, doordat haar gedachten niet die van een moeder zijn.
- b. Door het hele stuk door loopt de vraag welke instelling, welke denkwijze de juiste is, waarbij vooral tegenover elkaar komt te staan: het denken van mensen die Dionysus niet erkennen enerzijds, en het denken van mensen die respect hebben voor goden en het goddelijke anderzijds. Opvallend aan deze passage is dat de bode wel inziet dat de god Dionysus zich manifesteert, maar toch vindt dat Agaue die door de god bevangen is niet denkt wat ze moest denken.
- c. Het vertelperspectief van de bode.
- d. De bode geeft commentaar op de houding van Agaue. Hij ziet haar als moeder die haar eigen zoon aanvalt en niet als maenade.
2. ἀπεσπάραξεν (r. 1127).
3. ἐκ Βακχίου κατείχετ' (r. 1124) en ἀλλ' ὁ θεὸς τ/μ χεροῖν (r. 1128).
4. διεσφαίριζε σάρκα (r. 1136).
5. ἡ μὲν ὠλένην, ἡ δ' ἴχνος (r. 1133-1134).
6. ὁ μὲν στενάζων τ/μ ἐμπνέων tegenover αἱ δ' ὠλόλυζον.
7. De vertaler heeft van het participium φρονούσ' een hoofdwerkwoord gemaakt en de persoonsvorm κατείχετο heeft de vertaler vertaald als een participium.

h. Agaue verlaat de Cithaeron (1137-1152)

1. ὡς ὄρεστέρου . . . λέοντος (r. 1141-42).
2. De bacchanten beschouwen Dionysus als hun partner in de jacht, aan wie zij zich volledig overgeven en ter ere van wie zij gruwelijke daden verrichten die hun groot verdriet brengen.
3. anafora (τόν), parallelle (τόν + zelfst./bijn. nw.), metafoor (δάκρυα νικηφορεῖ), woordspel (καλλίνικον - νικηφορεῖ).
4. De bode benadrukt dat Agaue als het ware verscheurd is in haar emoties. Enerzijds is ze trots op haar buit/overwinning, anderzijds zal deze buit haar als ze bij zinnen is, intens verdriet geven.
5. a. De bode vindt dat de mens zijn plaats ten opzichte van de goden moet kennen.
- b. Dit is de houding die aan Pentheus ontbrak en die tot zijn ongeluk heeft geleid.
- c. Van vertellerscommentaar.
6. Op alle vier afbeeldingen wordt Pentheus verscheurd door vrouwen/maenaden. Soms gaat het om twee, soms meer. We moeten bedenken dat vaasschilders niet alle details van een verhaal weergeven. Zo zijn er op geen van de vier afbeeldingen sporen van de vrouwenkleren die Pentheus in de versie van Euripides droeg. Maar wellicht hebben de schilders dit detail weggelaten, omdat dit niet nodig was om duidelijk te maken wat er met Pentheus was gebeurd (*reductie*). De conclusie moet zijn dat het goed

mogelijk is geweest dat de versie die Euripides vertelt, al bestond. Met name afbeelding 10.7 doet sterk denken aan de moord op Pentheus in de *Bacchae*.

7. a. ὕλης ἐν βαθυξύλω φόβη (r. 1138).
- b. τὸ σωφρονεῖν τ/μ κάλλιστον (r. 1150-1151).

2. HET VIJFDE STASIMON (1153-1164)

1. De kant van Bacchus. Toch voelt het koor ook de verschrikkingen die Agaue te beurt zijn gevallen. Het lied is een triomflied.
2. Deze woorden verwijzen naar het moment dat Dionysus Pentheus meenam naar de Cithaeron. Pentheus zag in Dionysus een stier (r. 922 e.v.).
3. Enerzijds vindt het koor dat de Thebaanse bacchanten een mooie strijd hebben geleverd, immers het is een strijd geweest in dienst van Dionysus, waarin de bruuw Pentheus is verslagen. Anderzijds zien de bacchanten wat Agaue heeft gedaan: haar eigen zoon is omgebracht. De strijd is ook verschrikkelijk en bitter, maar succesvol.

HOOFDSTUK 11 HERKENNING, VERDRIET EN STRAF

DE EXODOS (1165-1392)

b. Agaue is trots op haar buit (1200-1215)

- Nu staan jager (Κάδμου θυγατέρες) en de buit (θηρός) naast elkaar.
 - In de versregel 1212 Πενθεύς τ/μ ἴστιν
- Enallage: de blanke kracht van handen: de kracht van blanke handen.
- Gewone jagers jagen op hun prooi met wapens. Agaue heeft haar prooi met haar blote handen gevangen. Waarom dan nog speren gebruiken? Dat is niet nodig, nu zij en de andere vrouwen hebben laten zien dat jagen ook zonder wapens kan.
- Naar het hoofd van Pentheus dat ze bij zich heeft.
- Hij moet haar buit vastmaken aan de trigliefbalk van het huis. Maar ze wil ook in haar trots laten zien wat ze gevangen heeft.

c. Cadmus ziet Agaue (1216-1232)

- Dat Cadmus een lange tijd bezig is geweest met de inspanning alles bij elkaar te zoeken.
 - Door μυρίοις en het meervoud ζητήμασιν.
- Ze hadden samen deelgenomen aan de dansen ter ere voor Bacchus en zo de god geëerd. Maar ze hebben niet deelgenomen aan de sparagmos.
- Hij geeft hiermee aan dat Agaue niet de enige dochter is wier zoon verscheurd is tijdens de jacht door toedoen van een godheid. Vergelijk versregel 337 e.v.
- μαινάδων (r. 1226) (immers dit woord betekent letterlijk 'zij die razend zijn')
- Dat ze nog in trance en dus onder invloed van de god is.
- Litotes.
 - Dit is het moment dat hij haar ziet. Hij ziet in dat zij het hoofd van Pentheus draagt.
 - εὐδαίμονα is juist de staat van de bacchanten die geheel in de macht van de god zijn en dus ook van Agaue zolang ze nog in de bacchische roes is van haar jacht.
- Uit τολμήματα (r. 1222).
- De dienaren die Cadmus aanspreekt in r. 1216-1217.

d. Cadmus moet ook trots zijn op haar jachtbuit (1233-1250)

- Zonder het te weten is ze trots op het meest afschuwelijke wat een moeder zou kunnen doen: de prijs die ze heeft gewonnen is een vreselijk verdriet.
- Agaue en haar zusters.
- Cadmus brengt in deze verzen de waarheid onder woorden, namelijk dat Agaue en haar zusters een moord hebben gepleegd, iets wat Agaue nog niet doorheeft. Ze reageert er ook niet op.
 - Cadmus zou de verzen 1244-1245 tot zichzelf kunnen zeggen, zonder dat Agaue ze hoort. Bovendien kan φόνοσ ook op het doden van dieren slaan. Eigenlijk is er dus geen reden om deze verzen te schrappen.
 - Op de verwantschap tussen het woord πένθοσ en de naam Πενθεύσ.
 - μακάριοσ (r. 1243).

4. ἐν ὀλέναισιν (r. 1238)
5. Het verschil in perspectief: Agaue is trots op wat ze hebben gedaan, Cadmus ziet dat hun daad gruwelijk is.
6. De woorden zijn door Cadmus ironisch bedoeld. Het offer dat Agaue voor de goden heeft geslacht is het tegenovergestelde van καλόν.
7. ἐνδίκως (r. 1249).
8. Als kleinzoon van Cadmus en dus als lid van de familie heeft Dionysus zijn eigen familie te gronde gericht. Zijn straf is daardoor des te gruwelijker. Bovendien moet Agaue beseffen dat Dionysus inderdaad een lid van de familie is. Dit geloofde zij niet.
9. a. - hij maakt van καλὸν τὸ θῦμα een apart zinnetje
- ook trekt hij καλόν bij δαῖτα (is niet juist)
- Θήβας τάσδε vertaalt hij niet als lijd. vw. bij παρακαλεῖς.
b. 'ook'.
c. ὁ θεός, ἄναξ.
d. 'het huis'.
e. ἐνδίκως is een bijwoord bij ἀπώλεσ'; de vertaler vertaalt het woord niet daarbij, maar voegt een nieuw werkwoord toe: 'vergold'.

e. Waar is Pentheus? (1251-1262)

1. Ze beseft nog helemaal niet wat ze heeft gedaan. Ze wil een voorbeeld zijn voor haar zoon, die ze heeft gedood en wiens hoofd op haar thyrsos prijkt!
2. a. θεομαχεῖν (r. 1255). Pentheus heeft het gewaagd de strijd aan te gaan met Dionysus. Hij heeft zich tegen hem verzet door hem niet als god te erkennen.
b. Door de antithese met θηρῶν ὀριγνῶτ'.
3. Wanneer zijn dochters in trance blijven, dus in de macht van de god, dan zullen ze niet beseffen wat ze hebben gedaan, en daarom zullen ze niet ongelukkig zijn. Zolang ze onder invloed staan van de god, voelen ze zich gelukkig. Maar vanuit het standpunt van Cadmus, die niet in trance is, zijn ze niet gelukkig: want ze hebben onmenselijke dingen gedaan.
4. ἀλγήσειτ' ἄλλος (r. 1260), οὐκ εὐτυχοῦσαι . . . οὐχὶ δυστυχεῖν (r. 1262).

f. Agaue komt bij zinnen (1263-1279)

1. Het woord: τὸ πτοηθέν. Ze begrijpt niet dat Cadmus vindt dat ze 'verbijsterd' en 'in de war' is.
2. Alliteratie.
3. Σπαρτῶ.
4. Met geheugenverlies: ὡς ἐκλέλησμαι τ/μ εἴπομεν (r. 1272).

g. Dionysus heeft ons te gronde gericht (1280-1300)

1. ἔα (r. 1280)
2. Dat ze het hoofd van Pentheus in haar handen heeft, nog niet dat zij hem heeft gedood.
3. Zo bereidt hij haar voor op het bericht hoe zij Pentheus hebben vermoord. Immers Pentheus heeft hetzelfde lot ondergaan als Actaeon.

4. Ja, in versregel 1293 zegt Cadmus dat Pentheus de godheid bespote.
5. Eigenlijk niet, want hij zegt dat de hele stad in bacchische vervoering gebracht was, terwijl alleen de vrouwelijke bevolking, hijzelf en Tiresias aan de rite deelnamen.
6. Dat wat zij en haar zusters gedaan hebben, de straf is voor het feit dat ze Dionysus niet als god hebben beschouwd.
7. Omdat ze het niet herkent; zozeer is het verminkt.
8. Een herhaalde handeling in het verleden.
9. Zie pag. 174-175 van het boek.
10. Agaue als vrouw is een jager geworden. Jagen was een typisch mannelijke activiteit. Zie ook pag. 174-175.
11. Agaue komt nu als mens tot inzicht dat Dionysus een grote god is en dat elke belediging van het goddelijke gruwelijke gevolgen heeft voor degene die de god heeft beledigd en zijn/haar omgeving.

h-k. (1301-1392)

1. a. Cadmus en Harmonia zullen in slangen veranderd worden en moeten als vreemdelingen een vreemd leger aanvoeren tegen Griekenland. Agaue en haar zusters moeten in ballingschap gaan.
b. -

HOOFDSTUK 13 INTERPRETATIES VAN DE BACCHAE

Algemene vragen bij het pensum

1. Het gaat om de volgende drie versies:
 - a. - De versie van Semele: zij heeft een relatie met Zeus die haar 's nachts in menselijke gedaante bezoekt. Ze is zwanger van hem geworden, maar Hera, vermomd als een vriendin van Semele, weet haar te overtuigen om haar geheimzinnige minnaar te dwingen zich in zijn ware gedaante te vertonen. Semele verbrandt en Zeus redt het ongeboren kind door het in zijn dijbeen verder te laten groeien. Na drie maanden wordt Dionysus geboren. Deze versie wordt ook verteld door het koor in de parodos.
 - De versie van de zussen van Semele: ze geloven niet dat de minnaar van Semele, die haar zwanger heeft gemaakt, een godheid is, laat staan Zeus. Het is gewoon een sterveling geweest, maar omdat Semele de naam van Zeus misbruikt heeft, is ze door de god gestraft: zowel zij en als haar ongeboren kind zijn verbrand.
 - De versie van Tiresias: Semele verbrandde toen Zeus zich in zijn ware gedaante liet zien. Zeus redde het ongeboren kind en bracht het naar de Olympus. Hera wilde het kindje van de berg af gooien, maar Zeus maakte een surrogaat-Dionysus van aether en dit gaf hij aan Hera. Zo bedroog hij haar en kon Dionysus opgroeien.
 - b. Cadmus zou aan Semele hebben gesuggereerd dat zij maar moest zeggen dat haar minnaar Zeus was, althans dat verkondigen de zussen van Semele. Agaue, Autonoe en Ino, die niet in de Zeus-versie geloofden, meenden dat het een slimme truc van Cadmus was om dit aan zijn dochter te suggereren.
 - c. Pentheus gelooft hoogstwaarschijnlijk de versie die zijn moeder Agaue gelooft en dat dus het kind samen met de moeder is verzengd. Hij weet dat Semele zwanger was, dat zij beweerde dat Zeus de vader van haar kind was en dat zij vervolgens is verbrand.
2. In de *Bacchae* is het koor regelrecht partij; de koorleden zijn de trouwe volgelingen van Dionysus, en ze zijn daarom zeer persoonlijk betrokken bij de handeling. Ook voor het koor lopen de spanningen en emoties hoog op als reactie op het optreden van Pentheus. Ze geven niet alleen commentaar op de gebeurtenissen maar zijn actief erbij betrokken. Dus de rol van het koor in de *Bacchae* is alles behalve afstandelijk en tevens zeer functioneel.
3. Het publiek weet dat de versie die Semele en ook het koor in de parodos geeft van de geboorte van Dionysus de juiste versie is. Verder weet het publiek dat de vreemdeling op het toneel de god Dionysus zelf is. Pentheus weet dat niet. Verder weet het publiek dat Pentheus ongelijk heeft in zijn verzet tegen de god: de god Dionysus bestaat wel.
4.
 - a. In de proloog wordt Dionysus geïntroduceerd als personage, geeft hij zijn eigen voorgeschiedenis en noemt hij wat hij al gedaan heeft en waarom hij is gekomen.
 - b. In het eerste epeisodion wordt Dionysus als god geïntroduceerd: zijn macht wordt genoemd, de wijze waarop hij vereerd moet worden, zijn identiteit als god (als god van de vochtige natuur, van paniek en als ziener), maar ook het verzet dat hij oproept.
5.
 - a. - Het eerste signaal: de dienaar brengt de vreemdeling naar de koning en bericht over de wonderbaarlijke ontsnapping van de bacchanten die Pentheus gevangen had gezet (het tweede epeisodion, vanaf 434). Pentheus laat het niet tot zich doordringen en hij laat de vreemdeling weer gevangen zetten.

- Het tweede signaal: het paleiswonder dat ons door de vreemdeling wordt verteld. Pentheus heeft gezien dat het paleis instortte. Vervolgens ziet Pentheus dat de vreemdeling weer vrij is.
 - Het derde signaal: het eerste bodeverhaal. De veronderstellingen van Pentheus over het gedrag van de maenaden zijn onjuist. Ze zijn niet dronken en er worden geen seksuele handelingen door hen verricht. De bode vertelt uitgebreid over de gewelddadigheid en de verbazingwekkende kracht van de vrouwen. De bode raadt zijn koning met klem aan om zich na dit alles ook zelf aan de godheid te onderwerpen en hem toegang te verlenen tot de stad.
- b. Pentheus kent het voorbeeld van zijn neef Actaeon die *hybris* jegens Artemis had gepleegd. Het loopt slecht met Actaeon af: hij wordt verscheurd door zijn eigen honden.
6. a. Het is de god niet gelukt om Pentheus met gewone middelen (overtuiging, waarschuwingen, het laten zien van de kracht van de god en zijn volgelingen) op de knieën te krijgen. De god moet dus overgaan op zwaardere, onmenselijke middelen. In die zin heeft hij tegenover Pentheus een nederlaag geleden.
 - b. Eigen verwerking.
 7. In de eerste confrontatie wordt Dionysus in boeien op het toneel gebracht en wordt hij ondervraagd door koning Pentheus. De rollen lijken hier duidelijk: Pentheus is de machthebber en Dionysus zijn gevangene. In de tweede confrontatie wil hij ten strijde trekken en probeert Dionysus hem dat plan uit zijn hoofd te praten. Dan, vanaf vers 811 komt Pentheus in de macht van Dionysus en doet hij wat de god zegt. In het laatste epeisodion is de koning zelfs als vrouw verkleed en is het Dionysus die de volledige macht heeft over Pentheus.
 8. a. Pentheus, Agaue en haar zussen Autonoe en Ino, Cadmus en zijn vrouw Harmonia, de vrouwen van Thebe.
 - b. Ze wordt net als andere vrouwen in waanzin door de god uit de stad gejaagd. Maar deze waanzin is pas het begin van haar straf. In haar bacchische waanzin doodt ze haar eigen zoon op een gruwelijke manier. Ze scheurt de linkerarm en schouder van hem af. Maar ook dit is nog niet genoeg: ze moet ook nog tot het bewustzijn komen en door en door beseffen wat ze als moeder gedaan heeft. Je zou kunnen zeggen dat Dionysus Agaue haar schuld bijbrengt. Vervolgens moet ze als banneling de stad Thebe verlaten.
 - c. Eigen verwerking.
 - d. Dionysus als bovennatuurlijke macht legt een bovenmenselijke straf op. De god is onverschillig of die in zijn zwaarte of gerechtigheid voor het menselijk begrip aanvaardbaar is. Deze houding van de god benadrukt de macht van de god die bovenmenselijk en bovennatuurlijk is. Zo manifesteert hij zich als een ware godheid. Hij is van een andere orde dan de mensen die hem niet erkennen en derhalve door hem werden gestraft.
 9. Eigen verwerking.
 10. Dionysus' cultus was er zelfs eerder dan de Grieken (en zeker voor het eerste millennium). Termen die met zijn cultus zijn verbonden zijn voor-Grieks, zijn cultus was al bekend in de Mykeense tijd (1600-1200 v.Chr.), de naam van Dionysus verschijnt al op enkele lineair B-tabletten. Verder is er een heiligdom bekend dat al vanaf 1500 v.Chr. in gebruik was.
 11. a. Hierbij moet de leerling ingaan op de volgende punten:
 - Dionysus als god van het toneel..
 - De god die in het stuk zelf een andere identiteit heeft aangenomen.
 - De manier waarop de god speelt met zijn nieuwe uiterlijk.
 - De vrouwen van Thebe hebben een andere rol gekregen.
 - De oude mannen, Cadmus en Tiresias, hebben zich verkleed als bacchanten.

- Dionysus als regisseur van de plot, helpt Pentheus in zijn nieuwe kostuum, dat uiteindelijk zijn doodskostuum zal worden.
 - b. - De scène tussen Tiresias en Cadmus (170-214). De oude mannen zien er gek uit en ze kunnen vanwege hun ouderdom nauwelijks op hun benen staan.
 - De laatste confrontatie tussen Dionysus en Pentheus (912-976). Pentheus draagt hier vrouwenkleren en is erg bezig met zijn uiterlijk. De twee zijn bezig zijn kleren te herschikken.
12. Het handelingsverloop in de *Bacchae* laat duidelijk een omslag zien van geluk naar ongeluk in het geval van Pentheus. Hij is in de eerste helft van het stuk de zelfverzekerde koning, die alles in de hand lijkt te hebben. Hij is nummer één in de stad. Hij is zo vervuld van zijn verantwoordelijkheid voor de stad dat hij helemaal opgaat in zijn rol als verdediger van de rust en vrede in de stad en daardoor allerlei waarschuwingen in de wind slaat. Langzamerhand komt hij in de macht van de god, die hem meeneemt en hem naar zijn gruwelijke dood zal brengen.
- Dat de figuur van Pentheus bij het eigentijdse publiek medelijden heeft opgewekt, lijkt niet onvoorstelbaar. Atheners stelden zich in de regel gereserveerd op tegen een nieuwe cultus. Dus ze konden waarschijnlijk waardering opbrengen voor de houding van Pentheus tegenover de vreemdeling. De inzet van de koning om zijn stad te beschermen staat echter in schril contrast met zijn gruwelijke dood. Wellicht is ook angst bij het Atheense publiek aan de orde geweest: het verzet tegen een nieuwe cultus kan wel eens heel verkeerd uitpakken. Misschien blijkt een nieuwe godheid, die door de stad wordt afgewezen, wel eens een echte godheid te zijn.
- De ἀμαρτία van Pentheus bestaat eruit dat hij zich vergist heeft in het bestaan van die nieuwe godheid. Dionysus bestaat wel. Pentheus wist niet dat hij zich tegen een godheid verzette. Want hij wist niet dat de vreemdeling de god Dionysus was. Dat ziet hij pas in vlak vóór zijn dood.
- Dus de conclusie moet zijn dat vanuit de Aristotelische analyse de *Bacchae* een waarlijk tragisch plot heeft.
13. a. Met Dionysus wordt in dit geval zijn gevolg bedoeld: feestende mensen die onder (zijn) invloed zijn.
- b. In beide gevallen trokken een groep mensen erop uit om te feesten.
 - c. Beiden hadden de feestende menigte niet onder controle.
 - d. Ook Pentheus wilde vanuit zijn woede alleen maar hardhandig optreden. Waar het rapport voor waarschuwde, gebeurde: Dionysus greep in, kreeg de macht over Pentheus en doodde hem.

HOOFDSTUK 19 BASISWOORDEN UIT HET PENSUM

Blok 1 (Hfdst. 2, 3, a)

ἦκω	gekomen zijn, komen	ὄράω, fut. ὄψομαι	zien
ὁ Ζεύς, Διός, Δί, Διά	Zeus	aor. εἶδον	
ὁ/ἡ παῖς, παιδός	1. kind, zoon, dochter 2. slaaf	aor. pass. ὄφθην	
ὄδε, ἦδε, τόδε	deze, dit, de/het volgende	ἡ μήτηρ, μητρός	moeder
ὅς, ἦ, ὅ	1. die, dat (betrekk.) 2. (met ingesloten antecedent) wie, wat	ἔγγυς + gen.	dichtbij
τίκτω, aor. ἔτεκον	baren, ter wereld brengen, voortbrengen	ὁ οἶκος	huis, woning, erf
ποτε	eens, ooit, soms	ἔτι	nog
τὸ πῦρ, πυρός	vuur	ἀθάνατος (2)	onsterfelijk
ἐκ/ἐξ + gen.	1. uit 2. sinds	εἰς/ἐς + acc.	1. ...in, naar, binnen 2. tot (temporeel)
ὁ θεός	god	ἐμός	mijn (eigen)
...τε	en...	ἡ ὕβρις, ὕβρεως	overmoed, agressie, arrogantie
τὸ ὕδωρ, ὕδατος	water	(ἐπ)αινέω	goedkeuren, prijzen, instemmen met
		τίθημι, aor. ἔθηκα	1. leggen, plaatsen 2. (+ 2 acc.) maken tot
		ἡ θυγάτηρ, θυγατρός	dochter
		ἐγώ	ik
		καλύπτω	bedekken

Blok 2 (Hfdst. 2, 3, b)

λείπω, aor. ἔλιπον	verlaten, achterlaten,	ἡ πόλις, πόλεως	stad, stadstaat
perf. λέλοιπα	overlaten	πρῶτος	eerst
τε...τε	en	πρῶτον (bijw.)	eerst, in de eerste plaats, in het begin
τὸ τεῖχος, τείχους	muur (van een stad)	ἔρχομαι, fut. εἶμι	gaan, komen
εὐδαίμων, εὐδαίμονος	gelukkig, welvarend	aor. ἦλθον	
πᾶς, πᾶσα, πᾶν, gen. παντός	1. (ge)heel, ieder 2. (mv.) alle	perf. ἐλήλυθα	daar, daarginds (meestal gezegd van iemand/iets die/ wat ver verwijderd is)
παρά/παρ' + acc.	1. naar (de zijde van) 2. langs 3. in strijd met	ἐκεῖ	1. (+ conj./opt.) opdat, om te 2. (+ ind.) waar (betrekk.)
κεῖμαι	liggen	ἵνα	1 ^e p. ev. optativus van εἶμι (zijn)
ὁ Ἕλλην, Ἕλληνας	Griek	εἶην	1. goddelijk wezen, god 2. lot
ὁ βάρβαρος	niet-Griek, vreemdeling	ὁ δαίμων, δαίμονος	
ἔχω, fut. ἔξω/σχήσω	1. hebben, houden		
aor. ἔσχον	2. (+ inf.) kunnen		
impf. εἶχον	3. (+ bijw.) er...aan toe zijn, ...zijn		

Blok 3 (Hfdst. 2, 3, c)

ἡ γῆ	aarde, grond, land	κτείνω aor. ἔκτανον/ ἔκτεινα	doden
δοῦς, δόντος	part. aor. van δίδωμι	ὅτι (voegw.)	1. dat
δίδωμι, aor. ἔδωκα	geven		2. omdat
ἡ χεῖρ, χε(ι)ρός	hand, arm	ὁ γάμος	3. wat (in afh. vraag)
dat. mv. ταῖς χερσί(ν)		αὐτός	huwelijk
ἐπεὶ/ἐπειδὴ	1. toen, nadat	οἱ δόμοι (mv.)	zelf
	2. aangezien, nu (voegw.)	τὸ ὄρος, ὄρους	huis, paleis
	3. (+ ἄν + conj./opt.)	οἰκέω	berg, gebergte
ἥκιστα (bijw.)	wanneer, zodra als, nadat	ἀναγκάζω	(be)wonen
	allerminst, in de laatste	ὅσος (betrekk. vnv.)	noodzaken, dwingen
	plaats	ἡ γυνή, γυναικός	(zoveel, zo groot) als
χρή + inf./A.c.I.	het is nodig/wenselijk,	ἦσαν	vrouw
	het moet	ὑπο/ὑπ'/ὑφ' + dat.	3 ^e p. mv. impf. van εἰμί (zijn)
φύομαι, aor. ἔφυν	groeien, ontstaan	κάθημαι	onder, aan de voet van
ὁ θνητός	sterveling		zitten
θνητός (bijv. nv.)	sterfelijk		
τις, τι, gen. τινός	1. (zelfst.) iemand, iets, mv.		
(zonder accent)	sommige(n), enige(n)		
	2. (bijv.) een, een zekere,		
	mv. sommige, enige		

Blok 4 (Hfdst. 2, 3, d)

δεῖ + A.c.I./inf.	het is nodig dat, het/men moet	κατά/κατ'/καθ' + acc.	1. verspreid over, ter hoogte van
μανθάνω aor. ἔμαθον	leren kennen, vernemen, begrijpen	ἀπό/ἀπ'/ἀφ' + gen.	2. volgens, wat betreft
μή	1. niet (bij imp., conj. van aansporing en verbod, en opt. van wens)	ὠθέω	1. van...vandaan, vanaf
	2. dat (na ww. van vrezen)	ἐν + dat.	2. vanaf, sinds
ἐθέλω/θέλω,	willen, bereid zijn	οὐδαμοῦ	stoten, duwen
aor. ἠθέλησα		γίγνομαι,	in
ὄν, οὐσα, ὄν	part. van εἰμί (zijn)	fut. γενήσομαι	nergens
gen. ὄντος, οὐσης		aor. ἐγενόμην	1. geboren worden, ontstaan
ὑπέρ + gen.	1. boven	perf. γέγονα	2. worden (als koppelwerkwoord)
	2. ter bescherming/ verdediging van, ten behoefte van	δείκνυμι, aor. ἔδειξα	3. gebeuren
φαίνομαι,	zich tonen, verschijnen	ἄλλος	aanwijzen, (aan)tonen
fut. φανήσομαι		ἡ χθών, χθόνος	ander, overig
aor. ἐφάνην		ἐνθένδε	1. aarde, grond
τε...καί	...en	εὖ (bijw.)	2. land
		ὁ ποῦς, ποδός	van hier
			goed
			voet, poot

ἐμαυτόν, ἐμαυτήν (acc.) ἡ ὀργή σύν/ξύν + dat.	mij, mezelf woede, toorn, drift met, in gezelschap van, met behulp van	τὰ ὄπλα ἄγω, aor. ἤγαγον τὸ εἶδος, εἶδους ὁ ἀνὴρ, ἀνδρός	wapens leiden, brengen 1.gestalte, uiterlijk 2.vorm, soort man

Blok 5 (Hfdst. 2, 3, e)

ἀλλά/ἄλλ'	1. maar, toch (in nazinnen) 2. vooruit! (bij imperativi en conj. van aansporing)	+ conj./opt. + part.	opdat, om te omdat, alsof (subjectieve mening)
αἶρω ἀμφί/ἀμφ' + acc. ὡς	optillen, oppakken om...heen, rondom 1. hoe; (zo)als (vaak vooraafgegaan door οὕτως) 2. dat (bij werkw. van zeggen) 3. toen, zodra (voegwoord)	+ part. fut. + superlativus	(met de bedoeling) om te zo . . . mogelijk

Blok 6 (Hfdst. 4, 2, a)

τίς, τί; gen. τίνος;	1. wie, wat (zelfst.) 2. welk(e) (bijv.)	ὁ φίλος σός	vriend jouw, uw
ἡ πύλη τὸ ἄστυ, ἄστεως εἶμι	poort stad 1. gaan, komen 2. zullen gaan, zullen komen (fut. van ἔρχομαι)	αἰσθάνομαι, aor. ἤσθόμην παρά/παρ' + gen. ἔτοιμος ὁ ἄνθρωπος ἡμᾶς ἡμεῖς δύνατος	(be)merken, waarnemen (van de kant) van bereid, gereed mens, man, persoon ons (acc. van ἡμεῖς) wij (nom.) 1. in staat 2. mogelijk groot
ζητέω οἶδα (perf.) ὁ πρέσβυς, πρέσβευς γέρας φίλος	zoeken weten, kennen oude man oud, bejaard geliefd, dierbaar	μέγας, μεγάλη, μέγα	

Blok 7 (Hfdst. 4, 2, b)

ποῖ; καθίστημι, aor. καθέστησα	waarheen? 1. neerzetten 2. (+ 2 acc.) maken tot, aanstellen als		3. (+ A.c.I.) menen 4. (+ 2 acc.) beschouwen als, houden voor
ἡγέομαι	1. (+ dat.) de weg wijzen, voorgaan, leiden 2. (+ gen.) het bevel voeren over	σύ ὁ γέρων, γέροντος ὁ θύρσος οὔτε...οὔτε ἡ νύξ, νυκτός	jij, u oude man, grijsaard thyrsos(staf) noch...noch nacht

ἡ ἡμέρα	dag	ἡ τιμή	eer, waarde, aanzien
ἡδύς, ἡδέος	aangenaam, fijn	(ἐ)κείσε	daarheen
ὁ αὐτός	dezelfde	μόνος	alleen
πάσχω, aor. ἔπαθον	lijden, te verduren hebben, ondervinden, ervaren	μόνον (bijw.)	slechts, alleen maar
οὐκουν;	dan niet? soms niet?	κακός	slecht, laf
οὐκοῦν;	(dan) niet? toch zeker wel?	μακρός	lang
ὅμοιος + dat.	gelijk aan, gelijkend op	μέλλω	1. (+ inf. prs.) op het punt staan 2. (+ inf. fut.) zullen, van plan zijn

Blok 8 (Hfdst. 4, 2, d)

ἀνά/ἀν' + acc.	langs...omhoog, (verspreid) over	δὴ	dus, dan, natuurlijk
τὰ κακά	rampen, onheil, ongeluk	λαμβάνω, aor. ἔλαβον	nemen, krijgen, gevangen nemen
ἡμῖν	(aan/voor) ons (dat. van ἡμεῖς)	ἄπειμι	afwezig zijn
ὅστις, ἡτις, ὅτι/ὅ τι	1. (een willekeurig) iemand/iets, die/wat 2. (vaak) ieder die; alwie alwat 3. wie, wat (in afh. vraag)	λέγω, fut. ἐρῶ aor. εἶπον aor. pass. ἐρρήθην perf. εἴρηκα perf. pass. εἴρημαι	zeggen, spreken, vertellen
τιμάω	eren	παύω	1. (+ acc.) doen stoppen 2. (+ gen. en acc.) iemand doen ophouden met iets
ὁ χορός	dans, koor	τάχα (bijw.)	1. weldra, spoedig 2. misschien
μέσος	middelste, in het midden (predicatief), midden- vol met		
πλήρης, πλήρους + gen.			
ἵστημι, aor. ἔστησα	1. plaats, oprichten, tot staan brengen 2. (+ 2 acc.) aanstellen als		

Blok 9 (Hfdst. 4, 2, e/f)

ὁ ξένος	1. vreemdeling 2. gast(vriend), gastheer	τὸ σῶμα, σώματος	lichaam
ἡ χάρις, χάριτος	1. charme 2. gunst, dienst, dank	χωρίς + gen.	apart van, zonder
ἡ τελετή	inwijdingsfeest, ritueel	τέμνω	snijden
εἴσω/ἔσω	1. (bijw.) naar binnen 2. (+ gen.) binnen	ἐκεῖνος, ἐκεῖνη, ἐκεῖνο	1. die 2. hij, zij, het
		φημι/φημί	zeggen, beweren, ja zeggen

οὗτος, αὐτή, τοῦτο	1. die, deze, dit, dat (<i>de aangesprokene is dichtbij</i>) 2. hij, zij, het, laatstgenoemde (<i>met nadruk</i>)	ὁ νοῦς ἐλευθερός πειθω αὐ/αὐθις	geest, verstand vrij overtuigen, overreden 1. opnieuw, weer 2. op zijn beurt
ψεύδομαι δεινός	liegen 1. verschrikkelijk 2. geducht, knap, bedreven	νέος ὁ μισθός πονηρός	nieuw, jong loon, soldij slecht
ἄξιος + <i>gen.</i> ὕβριζω	waard, waardig 1. agressief/overmoedig handelen 2. mishandelen, molesteren	ὄπου οὐδέν	waar ook maar 1. niets, geen enkele 2. (<i>bijw.</i>) volstrekt niet, geenszins
ὁ πατήρ, πατρός πολύς, πολλή, πολύ, <i>gen.</i> πολλοῦ	vader veel	οὐκέτι αἰδέομαι	niet meer 1. zich schamen 2. respecteren, ontzag hebben voor
τὸ γήρας, γήρως ὑμῶν ὑμεῖς	ouderdom (<i>van</i>) jullie (<i>gen. van ὑμεῖς</i>) jullie (<i>nom.</i>)	τὸ γένος, γένους	1. geslacht, afkomst 2. soort, klasse

Blok 10 (Hfdst. 4, 2, h, i)

καλός μετά/μετ'/μεθ' + <i>gen.</i> ἡμῶν ὁ νόμος	mooi, goed, passend (<i>samen</i>) met (<i>van</i>) ons (<i>gen. van ἡμεῖς</i>) 1. gewoonte, gebruik 2. wet	ὁ κισσός ἰών, ἰοντος ὁ διδάσκαλος ἡ δίκη	klimop <i>part. prs. van εἶμι</i> (gaan) leraar 1. recht 2. rechtszaak, proces 3. vonnis, straf
νῦν φρονέω	nu, dus, dan 1. denken 2. verstandig zijn	ἄνω (<i>bijw.</i>) κάτω (<i>bijw.</i>) ὁμοῦ	omhoog, boven (<i>naar</i>) beneden, onder op dezelfde plaats, samen, bijeen, tegelijk
εἰ	1. indien, als (<i>conditioneel</i>) 2. of (<i>in afh. vraagzin</i>)	ὁ ἄνεμος μάλιστα (<i>bijw.</i>)	wind het meest, het liefst, vooral, bij uitstek
φῆς παρά/παρ' + <i>dat.</i> δοκέω <i>fut.</i> δόξω <i>aor.</i> ἔδοξα	jij zegt (<i>2^e p. ev. van φημι</i>) aan de kant van, bij 1. (+ <i>dat. en inf.</i>) schijnen, de indruk maken 2. (+ <i>A.c.I.</i>) menen	δράω ἡ νόσος δέσμιος τυγχάνω, <i>aor.</i> ἔτυχον	doen, handelen ziekte geboeid 1. (+ <i>gen.</i>) treffen, krijgen 2. (+ <i>part.</i>) het geval wil dat, ... toevallig, ...net, ... juist
ἄθλιος τρέφω, <i>aor.</i> ἔθρεψα	ongelukkig voeden, grootbrengen, onderhouden		
κρείττων, κρείττονος	sterker, beter		
δεῦρο τὸ κάρα, κρατός	hierheen hoofd (<i>acc. ook τὸν/τὸ κρᾶτα</i>)		

(ἀπο)θνήσκω, fut. (ἀπο)θανοῦμαι aor. (ἀπ)έθανον perf. τέθηνκα	sterven, gedood worden	αἱ Θῆβαι	Thebe

Blok 11 (Hfdst. 4, 2, j)

οἶσθα	jij weet (2 ^e p. ev. van οἶδα weten)	ἔπομαι + dat., imprf. εἰπόμην aor. ἐσπόμην	volgen, meegaan met
ποῦ; ὁ λόγος	waar? woord, gesprek, verhaal, bericht	κισσινός (bijv. nw.) πειράομαι + gen.	van klimop (gemaakt) proberen, trachten
ἤδη	1. reeds 2. nu 3. eindelijk 4. voortaan	αἰσχρός δύο	lelijk, schandelijk twee
πρίν	1. (bijw.) vroeger, tevoren 2. (+ A.c.I./inf./pers.vorm) voordat, alvorens	πίπτω, fut. πεσοῦμαι, aor. ἔπεσον	vallen
καίπερ + part. ἄγριος	hoewel wild, woest	ὅμως (bijw.) δουλεύω ὅπως μή ὅπως	toch slaaf zijn, dienen opdat niet 1. hoe, zoals 2. (+ conj./opt.) opdat,
μηδεῖς, μηδεμία, μηδέν, gen. μηδενός	1. niemand, niets (zelfst.) 2. geen enkel(e) (bijv.)	τὸ πρᾶγμα, πράγματος	om te 1. daad, handeling 2. zaak, aangelegenheid
μηδέν	1. niets, geen enkele (onz. van μηδεῖς) 2. volstrekt niet, geenszins (bijw.)		

Blok 12 (Hfdst. 5, b)

οὐδεῖς, οὐδεμία, οὐδέν, gen. οὐδενός	1. niemand, niets (zelfst.) 2. geen enkel(e) (bijv.)	πόθεν; βαίνω, aor. ἔβην perf. βέβηκα	waarvandaan? vanwaar? gaan, stappen
ῥᾶδιος	gemakkelijk	ἐνθάδε	hier, hierheen
ὁ Τιμῶλος	Tmolus(gebergte)	ζεύγνυμι	verbinden, onder het juk spannen
που (bijw.)	1. ergens, denk ik 2. misschien	πότερον...ἢ τὸ ὄμμα, ὄμματος	of...of (in een vraagzin) oog
βάλλω, fut. βαλῶ aor. ἔβαλον aor. pass. ἐβλήθην perf. βέβληκα perf. pass. βέβλημαι	gooien, werpen, treffen	τὰ ὄργια εἰδέναι θύω	riten, (mysteriën)feest inf. van οἶδα weten offeren
ὁ κύκλος	cirkel, kring	ἀκούω	horen, luisteren naar
ἐντεῦθεν (bijw.)	1. daarvandaan 2. daarna	fut. ἀκούσομαι perf. ἀκήκοα	
ἡ πατρίς, πατρίδος	vaderland		

Blok 13 (Hfdst. 5, c)

σαφής, σαφοῦς ποῖος; ...γε	duidelijk hoedanig? wat voor? geeft meestal nadruk aan een woord of woordgroep: het best te vertalen door klemtoon te leggen, soms 'tenminste'	πρῶτα (bijw.) κακίων, κακίονος πολύ + compar. μᾶλλον (bijw.) ἢ	eerst, in de eerste plaats slechter veel meer, liever, eerder 1. of 2. (na compar.) dan
σοφός	verstandig, wijs, slim	μετά/μετ'/μεθ' + acc.	na

Blok 14 (Hfdst. 5, d/e)

θρασύς, θρασεός ἔπειτα	onverschrokken 1. daarna, vervolgens 2. dan	ἄσεβής, ἄσεβοῦς καταφρονέω + gen. δέω	goddeloos, zonder ontzag minachten (vast)binden, gevangen zetten
παραδίδωμι φέρω, fut. οἶσω aor. ἤνεγκον ἔνδον (bijw.) φυλάττω	overleveren, overgeven dragen, brengen binnen bewaken, de wacht houden	σώφρων, σόφρονος ζήω οὔδε	verstandig, wijs, bezonnen, beheerst, ingetogen leven 1. en niet 2. ook niet, zelfs niet
λύω ὅταν (= ὅτε ἄν) + conj. ἡ βιάκχη καλέω, aor. ἐκάλεσα aor. pass. ἐκλήθη ἵσταμαι, aor. ἔστην perf. ἔστηκα πλησίον (bijw.) πάρειμι φανερός	losmaken wanneer bacchante 1. roepen 2. (+ 2 acc.) noemen gaan staan, blijven staan dichtbij aanwezig zijn, bijstaan duidelijk	τὸ ὄνομα, ὄνόματος χωρέω ἐπί/ἐπ'/ἐφ' + dat. κτάομαι κέκτημαι τοί ἀδικέω	naam gaan aan, bij (zich) verwerven ik bezit (perf. van κτάομαι) let wel onrecht doen, onrecht- vaardig (be)handelen

Blok 15 (Hfdst. 6, b/c)

ὁ ἄγγελος Θηβαῖος ὁ Κιθαίων, ὦνος οὔποτε λευκός ἡ σπουδή	bode Thebaans Cithaeron nooit wit 1. serieuze inspanning, moeite 2. haast	δέδοικα (μή) (perf.) ἔσομαι δικαίος ἡ τέχνη ἄρτι (bijw.) πρός + acc. ὁ ἥλιος ὁ θίασος τρεις, τρία, gen. τριῶν	bang zijn (dat) ik zal zijn (fut. van εἰμί) rechtvaardig kunst, vak(bekwaam- heid), vaardigheid zojuist naar, tot, tegen zon thiasos drie
φράζω χρήζω + gen. τὸ τάχος, τάχους	meedelen nodig hebben, verlangen snelheid		

ἄρχω	1. beginnen, de eerste zijn om te 2. (+ gen.) heersen over	καθεύδω οἱ μὲν...οἱ δὲ ὁ μὲν...ὁ δὲ πρὸς + dat. ἡ ὕλη	slapen sommige(n)...anderen(n) de een...de ander bij, tegen..aan hout, bos
εἷς, μία, ἓν, gen. ἑνός	ἕν		
δεύτερος	tweede		
τρίτος	derde		

Blok 16 (Hfdst. 6, d/e)

ὁ ὕπνος	slaap	ὁ στέφανος	krans
κινέω	bewegen	ἡ πέτρα	rots
ὁ/ἡ βοῦς, βοός	rund (stier, os, koe)	ὄθεν (betrekk.)	vanwaar
ὁ δὲ	1. hij, de ander (ander onderwerp dan in de vooraafgaande zin) 2. maar hij	ἡ κρήνη	bron
ὀρθός	1. recht, rechtop 2. juist	ὁ οἶνος	wijn
τὸ θαῦμα, ατος	wonder	ἄκρος	uítstekend, uiterste van..., top van...
παλαιός	oud, van vroeger	γλυκός, γλυκέος	zoet, lief, aangenaam
ἡ παρθένος	meisje, ongetrouwde vrouw	ὥστε + persoonsvorm	1. zodat 2. zodoende, dus (leidt hoofdzin in)
ἡ νεβρίς, ίδος	hertenvel	+ inf./A.c.I. ἡ εὐχή	zodat 1. gebed, wens 2. belofte

Blok 17 (Hfdst. 8, a/b)

ὁ τύραννος	alleenheerser, tiran	χρή, inf. χρῆναι	het is nodig, het moet
ἥττων, ἥττονος	zwakker, minder	ἀνέχομαι	uithouden, verdragen
στείχω	gaan	φεύγω, fut. φεύξομαι	1. vluchten, ontvluchten, vermijden
ἐπί/ἐπ'/ἐφ' + acc.	1. op...af, naar 2. gedurende	aor. ἔφυγον	2. vervolgd worden, in ballingschap zijn
κελεύω	bevelen, verzoeken, aanraden	πάλιν (bijw.)	1. terug, weer 2. daarentegen
ὁ ἵππος	paard	ὁ φόνος	moord
τὸ τόξον	boog	ὥσπερ	1. (net) zoals 2. net alsof
πρὸς + gen.	1. van de kant van 2. door (bij passieve werkwoorden)	ἡ ἀσπίς, ἀσπίδος	schild
πείθομαι + dat., aor. ἐπιθόμην	gehoorzaken, luisteren naar, geloven	σιγάω	zwijgen
perf. πέποιθα		μηχανάομαι	een middel verzinnen, beramen
οὐ/οὐ φιμῶ	1. nee zeggen, weigeren 2. zeggen dat niet..., ontkennen	σώζω	redden, behouden
		κοινός	gemeenschappelijk, openbaar

ἀεί ἴσθι	altijd, steeds 1. weet (imp. van οἶδα) 2. wees (imp. van εἶμι)	παύομαι	1. (+ gen.) ophouden met, stoppen 2. (+ part. pres.) ophouden te/met

Blok 18 (Hfdst. 8, c/d)

βούλομαι, fut. βουλήσομαι aor. ἐβουλήθην	(graag) willen, liever willen	πρόθυμος (2) ὁ χρῶς, χρωτός ὁ κόσμος	bereidwillig, graag huid, lichaam 1. sieraad, tooi 2. orde, wereld(orde)
ὁ χρυσός ὁ ἔρωσ, ἔρωτος (+ gen.) ἡ σιγή ἐάν (= εἰ ἄν) + conj. ἐπιχειρέω + dat.	goud liefde (voor), verlangen (naar) het zwijgen, stilte indien, als (conditioneel) proberen, ter hand nemen, ondernemen	δύναμαι θῆλυς, θήλεος τὸ αἷμα, αἵματος ἡ μάχη γοῦν (= γε οὔν) διά/δι' + gen.	kunnen vrouwelijk bloed strijd tenminste 1. door (...heen) 2. door middel van 3. gedurende
ἡ ὁδός	1. weg 2. tocht	λανθάνω, aor. ἔλαθον	1. (+ acc.) verborgen zijn voor 2. (+ part.) ... ongemerkt
ἄγε/ἄγετε (δὴ) ὡς τάχιστα	vooruit! 1. zo snel mogelijk 2. zodra als	ἔρημος (2)	1. eenzaam, verlaten 2. (+ gen.) beroofd van, zonder
ὁ χρόνος φθονέω + dat.	tijd misgunnen, jaloers zijn	γελάω βουλεύω/ βουλεύομαι ἔξεστι(ν)	lachen 1. beraadslagen 2. besluiten (aor.) het is mogelijk/ geoorloofd
πάλαι (bijw.)	lang geleden, vroeger, al lang	πορεύομαι	reizen, marcheren, gaan
πῶς; ἔμολον (aor.) ἦ; ἡ αἰδώς, αἰδοῦς	gaan, komen soms? (vraagwoord) 1. schaamte 2. eerbied, ontzag		

Blok 19 (Hfdst. 8, e)

καθίσταμαι, aor. κατέστην	worden, geraken in	εἰς Ἄιδου	naar het huis van Hades (Onderwereld)
τὸ ἔργον τίνομαι	werk, daad doen boeten, zich wreken op, straffen	γινώσκω, fut. γνώσομαι aor. ἔγνω	inzien, leren kennen
ἡ στολή ὅσπερ	kleding(stuk) 1. precies die, dat (betrekk.) 2. (met ingesloten antecedent) wie, wat		

Blok 20 (Hfdst. 10, b/c/d)

ἡ ροή	stroom (van een rivier)	θαυμαστός	wonderlijk,
ὁ δεσπότης	heer des huizes, meester		bewonderenswaardig,
μὲν οὖν	welnu, nu (geeft overgang aan naar een ander onderwerp)	μέλας, μέλαινα, μέλαν, gen. μέλανος	verbazingwekkend zwart
καθίζω	1. doen zitten, neerzetten 2. gaan zitten	οὐπω	nog niet
ἐνθα	1. daar, daarheen 2. op dat moment, toen 3. waar (betrekk.)	δηλος	duidelijk
ὁ πόνος	1. inspanning, moeite, werk 2. pijn, nood	ἡ φωνή	stem, geluid
τὸ ζυγόν	juk	ὕμᾱς	jullie (acc. van ὑμεῖς)
ἀλλήλων, -οις, -ους	elkaar	τιμωρέομαι	zich wreken op, straffen
ἔλεξα	aor. van λέγω zeggen	ἄμα/ἄμ'	1. (bijw.) tegelijk 2. (+ dat.) tegelijk/samen
τοιόσδε	zodanig, dergelijk, zo'n	ἀγορεύω	met spreken
ἐπί/ἐπ'/ἐφ' + gen.	1. op 2. tijdens	ὁ οὐρανός	hemel
ἀναβαίνω	omhooggaan, (be)klimmen	ἡ γαῖα	aarde, land, grond
ἡ ἐλάτη	den, pijnboom	τὸ φῶς, φωτός	licht
		σεμνός	eerbiedwaardig, indrukwekkend
		τὸ θηρίον	wild dier, beest
		ἡ βοή	geroep, geschreeuw

Blok 21 (Hfdst. 10, e/f/g/h)

δέχομαι	aannemen, ontvangen	ἀριστερός	links, linker-
ρίπτω	werpen	ὁ ὤμος	schouder
ὁ αἰθήρ, ἔρος	lucht, hemel	ἕτερος	de een, de ander (van twee)
ἡ προθυμία	bereidheid, ijver	ὑπο/ὑπ'/ὑφ' + gen.	1. door (toedoen van) (bij passieve werkwoorden)
ἡ ἀπορία	radeloosheid, moeilijkheid		2. onder (...vandaan)
τέλος (bijw.)	ten slotte	ρήγνυμι	breken, doorscheuren
ὁ θήρ, θηρός	wild dier, beest	χεροῖν (dat. dualis)	met beide handen
αἶρέω, aor. εἶλον	(in)nemen, krijgen, gevangen nemen	τὸ δάκρυον	traan
μήδε	1. en niet 2. ook niet, zelfs niet	ἡ συμφορά	1. gebeurtenis 2. tegenspoed, ongeluk
μυρίοι	tallose	κάλλιστος	mooist, zeer mooi
τλήμων (2)	ellendig, rampzalig	οἶομαι/οἶμαι	menen, vermoeden
σέθεν	= σοῦ	τὸ κτήμα, κτήματος	bezit
κατέχω	in zijn macht houden, vasthouden, beheersen		

Blok 22 (Hfdst. 11, b/c/d/e)

εἶτα/εἶτ'	daarna, dan	τάλας, vrl. τάλαινα	ongelukkig, ellendig
μάτην (bijw.)	tevergeefs, zonder reden	ἀπόλλυμι	1. te gronde richten, doden
ὁ λέων, λέοντος	leeuw	αορ. ἀπώλεσα	2. verliezen
εὐρίσκω, fut. εὐρήσω	vinden, ontdekken,	οἰκεῖος	eigen, verwant
αορ. ἠῦρον	aantreffen	εἶθε + opt.	(in wensen) moge...!
αορ. pass. ἠῦρέθην		ὁ τρόπος	1. wijze, manier
perf. ἠῦρηκα			2. (meestal mv.) aard, karakter
ἦ ὄψις, ὄψεως	het zien, aanblik, gezicht	ὁ νεανίας	jongeman
μέγιστος	grootst, zeer groot	μένω	blijven, wachten (op)
ἄριστος	best, zeer goed	εὐτυχέω	gelukkig zijn, succes hebben
σπείρω	zaaien		
ἅπας, ἅπαντος (= πᾶς)	1. (ge)heel, ieder		
	2. (mv.) alle		
μείζων, μείζονος	groter		

Blok 23 (Hfdst. 11, f/g)

λαμπρός	schitterend	πρόσθε(ν)	1. (van plaats) aan de voorkant, van voren
ἡ ψυχὴ	leven, ziel, geest		2. (van tijd) van tevoren, vroeger
τὸ ἔπος, ἔπους	woord, verhaal, vers	τὸ μέλλον,	toekomst
πως (bijw.)	op een of andere manier,	μέλλοντος	
	enigszins	ἀπόλλυμαι,	omkomen, te gronde gaan, sterven
κλύω, αορ. ἔκλυον	1. horen	αορ. (ἀπ)ώλομην	
	2. (+ gen.) luisteren naar	perf. (ἀπ)όλωλα	
ἀποκρίνομαι	antwoorden	ὁ τόπος	plaats
ὁ πόσις, ιος	echtgenoot	μαίνομαι	tekeer gaan, waanzinnig zijn
τὸ πρόσωπον	gezicht		
σκοπέω,	bekijken, letten op,		
αορ. ἐσκεψάμην	beschouwen	μόλις/μόγις (bijw.)	met moeite, ternauwernood
βραχύς, βραχέος	kort		
τὸ ἄλγος, οὐς	verdriet, leed		
ἡ ἀλήθεια	waarheid		